

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

**ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ
З АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА
та методичні рекомендації
до їх виконання**

Харків
2016

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ З АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

**та методичні рекомендації
до їх виконання
для студентів II курсу
денних факультетів**

першого (бакалаврського) рівня
галузь знань 08 “Право”
спеціальності 081 “Право”

**Харків
2016**

Тематика курсових робіт з адміністративного права та методичні рекомендації до їх виконання для студентів II курсу денних факультетів першого (бакалаврського) рівня галузь знань 08 “Право” спеціальності 081 “Право”/ уклад.: Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, В. Я. Настюк та ін. – Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2016. – 97 с.

У к л а д а ч і: Ю. П. Битяк (тема 1),
В. М. Гаращук (тема 12),
В. Я. Настюк (тема 24),
В. М. Александров (тема 15),
І. М. Балакарева (тема 5),
В. В. Богуцький (тема 2),
І. В. Бойко (тема 6),
Я. С. Зелінська (тема 17),
О. Т. Зима (тема 16),
В. В. Зуй (тема 9),
І. Г. Ігнатченко (тема 21),
Л. П. Коваленко (тема 3),
М. С. Ковтун (тема 13),
І. М. Компанієць (тема 27),
Д. В. Лученко (тема 7),
В. В. Мартиновський (тема 20),
О. О. Марченко (тема 8),
Н. П. Матюхіна (тема 4),
Н. Б. Писаренко (тема 14),
Я. С. Рябченко (тема 11),
Х. В. Солнцева (тема 25),
О. М. Соловійова (тема 23),
В. О. Спасенко (тема 22),
В. А. Сьоміна (тема 19),
О. Б. Червякова (тема 28),
С. А. Федчишин (тема 26),
Р. В. Шаповал (тема 10),
М. Г. Шульга (тема 18)

*Рекомендовано до видання редакційно-видавничою радою
університету (протокол № 10 від 18.10.2016 р.)*

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2016

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Курсова робота з навчальної дисципліни “Адміністративне право” виконує важливу роль у фаховій підготовці студентів за спеціальністю “Право”. Її мета – самостійне набуття поглиблених знань із предмета, застосування навичок тлумачення чинного законодавства, уміння аналізувати літературні джерела, які відбивають сучасні наукові дослідження проблем адміністративного права, самостійно шукати і знаходити відповіді на питання юридичної практики, узагальнювати й робити висновки.

Процес підготовки курсової роботи сприяє не тільки осмисленню однієї теми, обраної студентом, а й вимагає опанування предмета в цілому, оскільки вирішення навіть вузького питання буде успішним, якщо воно ґрунтується на системному розумінні матеріалу дисципліни. Тому написанню курсової роботи має передувати вивчення відповідного розділу “Адміністративного права”.

Для курсових робіт пропонуються найважливіші і найактуальніші в науці адміністративного права теми, до кожної з них наводиться зразок плану, методичні поради до її виконання та список рекомендованої літератури. Загальними вимогами до розкриття змісту теми є: насамперед (у невеликому за обсягом вступі) потрібно обґрунтувати актуальність обраної теми; далі послідовно розглядається кожне питання плану; у заключній частині роботи робляться аргументовані висновки, висловлюється власне бачення вирішення проблемного питання, досліджуваного в роботі.

Обов’язковим є посилання в тексті на літературні джерела. Якщо їх використано менше семи, то робота до захисту не допускається. У підрядкових виносках при посиланні на літературне джерело необхідно вказувати: прізвище, ініціали автора, повну назву джерела, місце видання, видавництво, рік видання, сторінку посилання. Це ж стосується й оформлення списку літератури, який обов’язково наводиться наприкінці курсової роботи після висновків.

Дослівне переписування фрагментів монографій, підручників, статей чи інших літературних джерел без відповідного по-

силання на них у тексті курсової роботи є підставою для повернення роботи на доопрацювання (докладніше див. додаток 1).

Разом із традиційними джерелами (законодавчі акти, міжнародні документи, відомчі нормативні акти та методичний матеріал, монографії, статті тощо) базовими можуть бути дані про діяльність суб'єктів адміністративного права та практики їх діяльності, опубліковані у спеціальних правових виданнях та в пресі.

Обов'язковим при написанні роботи з адміністративного права є долучення матеріалів практики діяльності органів виконавчої влади, судової практики, опублікованих в офіційних виданнях та на Інтернет-сайтах.

Курсова робота виконується в рукописному вигляді розбірливим почерком або у друкованому вигляді (за вибором студента) на зшитих аркушах паперу формату А-4 (з текстом тільки з однієї сторони аркуша) або в окремому зошиті. Усі сторінки повинні мати наскрізну нумерацію у верхньому правому куті. Обсяг роботи – 20-25 сторінок, включно з планом роботи, списком використаних нормативно-правових актів та літератури.

Курсова робота підписується автором на останній сторінці. Зразок оформлення титульної сторінки дивись у додатку 2.

Виконана робота подається на кафедру не пізніше ніж за місяць до закінчення відповідного навчального семестру.

Захист курсової роботи відбувається за графіком, встановленим деканатом за погодженням із завідувачем кафедри.

Підсумкова оцінка з написання та захисту курсової роботи складається із суми балів, виставлених рецензентом та отриманих за результатами захисту (докладніше див. додаток 3).

ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ЇХ ВИКОНАННЯ

Т е м а 1. Державне управління і виконавча влада

Орієнтовний план

1. Загальне поняття управління та його соціальна природа.
2. Поняття і суть державного управління, його принципи та особливості.
3. Види державного управління.
4. Функції державного управління.
5. Сутність виконавчої влади.
6. Виконавча влада та державне управління: співвідношення та взаємозв'язок.

Розробку теми бажано починати з характеристики поняття “управління”, визначення його суті, змісту та видів. Відомо, що традиційно виокремлюються такі види управління: 1) технічне; 2) біологічне; 3) соціальне. Проте акцентувати увагу необхідно на дослідженні соціальної природи управління.

Висвітлюючи питання про державне управління, слід мати на увазі, що це особливий вид діяльності органів виконавчої влади, повноваження та межі якої регулюються Конституцією України, адміністративним правом та адміністративним законодавством. Важливо пам'ятати, що рівень та ефективність державного управління залежить від рівня розвиненості адміністративного права як основної галузі права, що регулює суспільні відносини у цій сфері.

Необхідно охарактеризувати види державного управління та його функції.

Розглядаючи питання про сутність виконавчої влади, слід розкрити її суттєві ознаки й принципи організації та функціонування.

У заключній частині роботи бажано вказати, яким чином державне управління і виконавча влада співвідносяться та взаємопов'язані між собою.

Список нормативно-правових актів та літератури

Конституція України // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 72/1. – Ст. 2598.

Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 р. № 794-VII // Відом. Верхов. Ради України. – 2014, № 13. – Ст. 222.

Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17.03.2011 р. № 3166-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2011. – № 38. – Ст. 385.

Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280 // Там само. – 1997. – № 24. – Ст. 170.

Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 р. № 586 // Там само. – 1999. – № 20–21. – Ст. 190.

Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 09.12.2010 р. № 1085/2010 // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 94. – Ст. 3334.

Адміністративне право України: академічний курс: [підручник: у 2-х т.] / ред. кол.: В. Б. Авер'янов (голова) та ін. – Київ: Юрид. думка, 2004. – Т. 1. Загальна частина С. 49–63.

Адміністративне право: підручник / Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гаращук, В. В. Богущкий та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. – 2-ге вид., перероб. та допов. – Харків: Право, 2012. – 656 с.

Бахрах Д. Н. Административное право : учебник / Д. Н. Бахрах, Б. В. Россинский, Ю. Н. Стариков. – [3-е изд., пересмотр. и доп.]. – Москва : Норма, 2008. – 816 с.

Адміністративне право: Загальна частина: [навч. посіб.] / за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. В. Зуй. – Харків: Одіссей. – 2011. – С. 4–14.

Виконавча влада і адміністративне право / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – Київ: Ін-Юре, 2002. – 668 с.

Общее административное право: учебник / под ред. Ю. Н. Старилова. – Воронеж: Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 2007. – 848 с.

Тема 2. Адміністративне право як галузь права

Орієнтовний план

1. Предмет адміністративного права.
2. Метод адміністративного права.
3. Система адміністративного права.
4. Зв'язки адміністративного права з іншими галузями права.

Адміністративне право є самостійною галуззю права, за допомогою якої держава регулює однорідні суспільні відносини у сфері державного управління, розвиває та зміцнює його демократичні основи, і тому висвітлення теми бажано починати з характеристики предмета адміністративного права та методу регулювання. Відомо, що адміністративне право існує в трьох вимірах: 1) як галузь; 2) як наука; 3) як навчальна дисципліна. Проте акцентувати увагу треба на дослідженні адміністративного права як галузі.

Для більш глибокого розуміння предмета адміністративного права необхідно висвітлити зв'язок галузі права, яку ми розглядаємо, з іншими суміжними галузями права. Тісний зв'язок спостерігається між адміністративним правом і конституційним правом, певні зв'язки існують з трудовим правом, фінансовим правом, цивільним правом, кримінальним правом.

Відмежування адміністративного права від інших галузей, які так чи інакше з ним пов'язані, характеризує його самостійне значення.

Необхідно також висвітлити питання стосовно системи адміністративного права, яку треба розглядати як внутрішню побудову галузі, яка відображає послідовне розміщення елементів-інститутів і норм, що їх утворюють, їх єдність і структурний взаємозв'язок. Вона складається з двох частин: загальної і особливої, що зумовлено сутністю і специфікою державного управління, його багатогалузевим характером і необхідністю постійного вдосконалення.

Список нормативно-правових актів та літератури

Конституція України // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 72/1. – Ст. 2598.

Адміністративне право: підручник / Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гаращук, В. В. Богущький та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. – Харків: Право, 2012. – С. 26–48.

Адміністративне право: загальна частина: [навч. посіб.] / за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. В. Зуй. – Харків: Одиссей. – 2011. – С. 15–29.

Бахрах Д. Н. О предмете административного права России / Бахрах Д. Н. // Государство и право. – 2003. – № 10. – С. 31–38

Богущький В. В. Адміністративне право України як галузь права: навч. посіб. / В. В. Богущький, А. В. Богущька. – Харків: Юрайт. – 2015. – 52 с.

Богущький В. В. Адміністративне право і державне управління в Україні: тексти лекцій / В. В. Богущький. – Харків – 1996. – 42 с.

Ківалов С. В. Адміністративне право України: навч.-метод. посіб. / С. В. Ківалов, Л. Р. Біла. – 4-те вид., перероб. і допов. – Одеса: Фенікс, 2008. – С. 8–21.

Стеценко С. Г. Адміністративне право України: навч. посіб. / С. Г. Стеценко. – 2-ге вид., перероб. та допов. – Київ: Атіка, 2009. – С. 11–44.

Фіночко Ф. Д. Предмет адміністративного права: дискусійна проблематика / Ф. Д. Фіночко // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2005. – № 3. – С. 113–119.

Тема 3. Джерела адміністративного права

Орієнтовний план

1. Поняття та види джерел адміністративного права.
2. Система джерел адміністративного права.
3. Конституція України – головне джерело адміністративного права.
4. Форми і тенденції систематизації адміністративного законодавства.
5. Основні напрями розвитку і формування адміністративного законодавства.

При викладенні першого питання необхідно дослідити, як визначається поняття “джерело права” у теорії права і в адміністративному праві. При цьому слід мати на увазі, що поняття “джерело адміністративного права” може розглядатись як у соціальному, так і в юридичному аспектах. Окрему увагу треба приділити висвітленню видів джерел адміністративного права, які існують у правовій системі України. У зв’язку з цим необхідно проаналізувати три види джерел адміністративного права: 1) ті, що з’явилися до прийняття Україною незалежності; 2) ті, що виникли в період виникнення незалежної України; 3) ті, що містять норми адміністративного права, які відповідають міжнародним стандартам і правилам захисту людини і громадянина у сфері виконавчої влади, що визначають державне управління економічною, соціально-культурною сферою в умовах здійснюваних у державі реформ.

Розкриваючи зміст питання про систему джерел адміністративного права, необхідно зазначити, що потреби практичного вирішення комплексних завдань щодо забезпечення цілісного державного управління зумовлюють різноманіття і численність джерел адміністративного права. Важливо дослідити структуру джерел адміністративного права України (на сучасному етапі) за юридичною силою, виявити особливості окремих елементів системи, зв’язки і залежність між нормативними актами різних ор-

ганів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, адміністрацій державних підприємств, установ, організацій.

Характеризуючи Конституцію України як головне джерело адміністративного права, слід зважати на те, що час прийняття в 1996 році Конституції України має важливе значення для суспільства і науки адміністративного права. Конституція України з 1996 року стала не тільки основним джерелом адміністративного права, але й окреслила місце українських законів в переліку джерел. У Конституції України визначаються система органів виконавчої влади та їх повноваження, організація діяльності, зовнішні форми правових актів. Вона встановлює адміністративно-правовий статус громадян України, регламентує участь громадських об'єднань і трудових колективів в управлінні державними і громадськими справами, обов'язки і відповідальність посадових осіб, засоби зміцнення законності і дисципліни в державному управлінні. Конституція України має вищу юридичну силу, її положення є основою розвитку джерел адміністративного права.

Адміністративно-правові норми містяться як у законах України, так і в численних актах державного управління, тому в адміністративному праві об'єктивно існує потреба в систематизації його норм, яка може здійснюватись у формі інкорпорації, консолідації, кодифікації. При цьому слід урахувати, що на сучасному етапі прийнято проект Адміністративно-процедурного кодексу України, тому що найоптимальнішим є проведення поетапної кодифікації адміністративного права по окремих підгалузях та інститутах, що необхідно відобразити у курсовій роботі.

Висвітлення питань щодо основних напрямків розвитку адміністративного законодавства, безумовно, потребує аналізу рекомендованої наукової та навчальної літератури, чинних законодавчих актів, що регулюють питання державного управління, виявити основні перспективні шляхи його розвитку (удосконалення) відповідно до потреб сьогодення.

Список нормативно-правових актів та літератури

Конституція України // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 72/1. – Ст. 2598.

Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280 // Відом. Верхов. Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.

Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09.04.1999 р. № 586 // Там само. – 1999. – № 20–21. – Ст. 190.

Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17.03.2011 р. № 3166-VI // Там само. – 2011. – № 38. – Ст. 385.

Адміністративне право України : навч. посіб. / за заг. ред. В. В. Галонька. – Херсон : ПАТ “Херсон. міська друк.”. – 2011. – Т. 1 : Загальне адміністративне право. – 320 с.

Баєва Л. В. Рішення місцевих рад як джерела адміністративного права України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 – Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Л. В. Баєва ; Класичний приватний університет. – Запоріжжя : 2012. – 20 с.

Битяк Ю. П. Наука адміністративного права України: поняття, предмет, методологія дослідження (адміністративних) правовідносин / Ю. П. Битяк // Право України. – 2013. – № 12. – С. 122–140.

Вац В. Адміністративно-правові засади управління за результатами діяльності в системі державних органів України / В. Вац // Підприємництво, госп-во і право : наук.-практ. госп.-прав. журн. – 2012. – № 12. – С. 124–127.

Гаджиева Ш. Н. Кодекс як джерело адміністративно-деліктного права / Ш. Н. Гаджиева // Право і суспільство. – 2014. – № 3. – С. 152–160. – С. 159–160.

Гаджиева Ш. Н. Кодекс як джерело адміністративного права України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 – Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Ш. Н. Гаджиева ; Запоріз. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2014. – 18 с.

Загальне адміністративне право : підруч. / І. С. Гриценко [та ін.] ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ : Юрінком Інтер, 2015. – 566 с.

Золотухін С. В. Джерела адміністративного права у сфері захисту суспільної моралі в Україні / С. В. Золотухін // Державотворення та правотворення в період реформ: питання теорії та практики : матеріали щоріч. Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19–20 квіт. 2012 р.) / М-во внутр. справ України; Нац. акад. внутр. справ; Навч.-наук. ін-т заоч. та дистанц. навчання; Нац. акад. прав. наук України. – Київ : НАВС, 2012. – Ч. 2. – С. 77–79.

Капінус Р. Ю. Деякі аспекти проблематики джерел адміністративного права на прикладі країн романо-германської правової системи (Італії, Франції, Німеччини) / Р. Ю. Капінус // Право України. – 2013. – № 10. – С. 298–304.

Капінус Р. Ю. Акти глав держав як джерела адміністративного права країн англо-американської правової системи: Сполучені Штати Америки, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії / Р. Ю. Капінус // Часоп. Київ. ун-ту права. – 2014. – № 1. – С. 138–142.

Коломоєць Т. О. Кодекс як джерело адміністративного права України: історія, сучасність та перспективи : монографія / Т. О. Коломоєць, Ш. Н. Гаджиева. – Запоріжжя : ЗНУ, 2014. – 176 с.

Кравчук О. Джерела адміністративно-правового регулювання управління майном державної власності / О. Кравчук // Юридична Україна. – 2011. – № 10. – С. 15–21.

Мазаракі Н. А. Джерела адміністративного права / Н. А. Мазаракі // Право і суспільство. – 2015. – № 1. – С. 141–147.

Мельник Р. С. Адміністративне право України : (у схемах та комент.) : навч. посіб. / Р. С. Мельник, С. О. Мосьондз ; М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ун-т сучасних знань. – Київ : Юрінком Інтер, 2015. – 344 с.

Мельник Р. С. Загальне адміністративне право : навч. посіб. / Р. С. Мельник, В. М. Бевзенко ; за заг. ред. Р. С. Мельника. – Київ : ВАІТЕ, 2014. – 376 с.

Ордина О. Н. Административный нормативный право-

вой договор / О. Н. Ордина // Современное право : науч.-практ. журн. – 2013. – № 11. – С. 27–30.

Ордина О. Н. Источники административного права и их система / О. Н. Ордина // Админ. право и процесс. – 2014. – № 1. – С. 36–38.

Ордина О. Н. К вопросу о правовой доктрине как источнике административного права / О. Н. Ордина // Там же. – 2014. – № 10. – С. 42–44.

Ордина О. Н. Международные акты, содержащие общепризнанные принципы и нормы международного права, как источники административного права / О. Н. Ордина // Там же. – 2015. – № 3. – С. 63–65.

Ордина О. Н. Об основных направлениях систематизации источников административного права / О. Н. Ордина // Там же. – 2014. – № 8. – С. 20–24.

Ордина О. Н. Проблемы систематизации и предложения по совершенствованию системы источников административного права / О. Н. Ордина // Там же. – 2014. – № 7. – С. 65–69.

Пархета А. А. Теоретичні проблеми визначення сутності адміністративного прецеденту як джерела права / А. А. Пархета // Акт. проблеми держави і права : зб. наук. пр. / Нац. ун-т “Одеська юрид. акад.” – Одеса : Юрид. літ., 2012. – Вип. 65. – С. 517–523.

Потапенко І. В. Адміністративний договір як джерело адміністративного права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 – Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / І. В. Потапенко ; Львів. ун-т бізнесу та права. – Львів, 2015. – 20 с.

Трепель В. Г. О влиянии правоприменительной практики на источники административного права / В. Г. Трепель, М. А. Шишов, Е. В. Шуმიлина // Админ. право и процесс. – 2011. – № 4. – С. 16–19.

Чорномаз О. Б. Джерела адміністративного права: сучасний стан та перспективи розвитку / О. Б. Чорномаз // Акт. проблеми сучасного адміністративного права : матеріали круглого столу (22 берез. 2013 р.) / Клас. приват. ун-т; Апеляц. суд Запоріз. обл.; Запоріз. окруж. адміністр. суд. – Запоріжжя :

Клас. приват. ун-т, 2013. – С. 247–250.

Школик А. Види джерел адміністративного права / А. Школик // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали XVII регіон. наук.-практ. конф. (3–4 лют. 2011 р.) / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2011. – С. 150–151.

Ярмакі В. Х. Міжнародні угоди України як джерела національного адміністративного права / В. Х. Ярмакі // Крим. юрид. вісн. / Крим. юрид. ін-т Одес. держ. ун-ту внутр. справ. – Сімферополь, 2011. – Вип. 1 (11). – Ч. 1. – С. 246–251.

Тема 4. Адміністративно-правовий статус органів виконавчої влади

Орієнтовний план

1. Місце та особливості органів виконавчої влади у системі органів державної влади.
2. Сутність та структура адміністративно-правового статусу органів виконавчої влади.
3. Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі органів виконавчої влади.
4. Центральні органи виконавчої влади.
5. Місцеві органи виконавчої влади.

Розробку теми бажано починати з характеристики органів виконавчої влади, визначення їх поняття, особливостей місця у системі органів державної влади. Важливо мати на увазі, що органи виконавчої влади є окремим видом державних органів, якому притаманні як загальні риси державних органів, так і особливі ознаки, зумовлені їх належністю до відносно самостійної частини державного механізму – системи органів виконавчої влади. Окрему увагу слід приділити висвітленню існуючих підходів щодо класифікації органів виконавчої влади та основних засад структурної побудови системи органів виконавчої влади.

Належного висвітлення потребує поняття адміністрати-

вно-правового статусу органів виконавчої влади, характеристика його складових елементів, якими є: юридично закріплені цілі, завдання та функції; компетенція; організаційно-структурний компонент (нормативне регулювання порядку утворення (обрання, призначення), реорганізації ліквідації, підпорядкованості, встановлення та зміни внутрішньоорганізаційної структури, процедури діяльності тощо); відповідальність.

Необхідною складовою роботи має бути дослідження системи нормативно-правових актів, які становлять правову основу функціонування органів виконавчої влади. Окремого розгляду потребують особливості адміністративно-правового статусу Кабінету Міністрів України, центральних та місцевих органів виконавчої влади: визначення їх завдань та функцій, з'ясування організаційної структури, компетенції та повноважень, особливостей реалізації адміністративно-правового статусу у взаємодії з іншими суб'єктами адміністративного права.

Розкриваючи дану тему, необхідно враховувати сучасні підходи та напрямки реформи державного управління, її спрямованість, зокрема, на забезпечення функціонування органів виконавчої влади як ефективних, стабільних та авторитетних органів державної влади.

Список нормативно-правових актів та літератури

Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 30 – Ст. 141. (з наступ. змін. та допов.).

Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 р. // Там само. – 2014. – № 13 – Ст. 222. (з наступ. змін. та допов.).

Про Центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 р. // Там само. – 2011. – № 38 – Ст. 385 (з наступ. змін. та допов.).

Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 р. // Там само. – 1999. – № 20 – Ст. 190. (з наступ. змін. та допов.).

Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2014 р. № 442 // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 74. – С. 57. – Ст. 2105.

Авер'янов В. Б. Удосконалення організації та діяльності системи органів виконавчої влади з урахуванням європейських принципів і стандартів / В. Б. Авер'янов, А. А. Пухтецька // Часоп. Київ. ун-ту права. – 2010. – № 4. – С. 110–117.

Ващенко Ю. В. Центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом: проблеми правової природи та перспективи реформування / Ю. В. Ващенко // Адмін. право і процес. – № 3(9). – 2014 – С. 122–142.

Комзюк В. А. Поняття та структура адміністративно-правового статусу митних органів / В. А. Комзюк // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. – 2013. – № 95. – С. 26–28.

Мацелик Т. О. Компетенція органів публічної адміністрації: поняття та структурні елементи [Електронний ресурс] / Т. О. Мацелик // Вісн. Запорізь. нац. ун-ту. – 2010. – № 2. – Режим доступу: <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2010/Ur-2-2010/076-83.pdf>

Процан Ю. Г. Визначеність правового статусу органів виконавчої влади як гарантія дотримання принципів правової держави і верховенства права [Електронний ресурс] / Ю. Г. Процан // Адмін. право і процес. – 2014. – № 3 (9). – С. 50–64. – Режим доступу: http://www.library.uiv.kiev.ua/ukr/host/viking/db/ftp/univ/apip/apip_2014_09.pdf

Тема 5. Державна служба

Орієнтовний план

1. Поняття та принципи державної служби.
2. Державна політика у сфері державної служби.
3. Правовий статус службовців державних органів та їх апарату.
4. Проходження державної служби: поняття та стадії
5. Стимулювання праці державних службовців та їх відповідальність.

Насамперед слід звернути увагу на те, що питання про державну службу в Україні й державних службовців взаємозв'язані, тому в роботі необхідно навести визначення понять “державна служба”, “державний службовець”, “посада”, “посадова особа”. При цьому належить використати теоретичні положення, які сформульовані авторами монографічної літератури.

При викладенні другого питання слід проаналізувати розділ III Закону України “Про державну службу”, а також відповідне чинне законодавство, зокрема, Постанову Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 р. “Про затвердження Положення про Національне агентство України з питань державної служби” та вказати, які повноваження мають державні органи, що формують державну політику у сфері державної служби.

Розкриваючи третє питання, треба назвати особливості правового регулювання статусу державних службовців державних органів та їх апарату, вказати основні обов'язки та права державних службовців, а також обмеження, пов'язані з прийняттям на державну службу.

При розгляді четвертого питання необхідно докладно проаналізувати порядок прийняття на державну службу. Особливу увагу слід приділити обмеженням, пов'язаним з проходженням державної служби у зв'язку зі змінами в чинному законодавстві. Для повного висвітлення цього питання необхідно використати положення Закону України від 14.10.2014 р. “Про запобігання корупції”. Далі треба викласти такі питання: робочий час, службові відрядження державних службовців, усунення від виконання повноважень за посадою, граничний вік перебування на державній службі, а також підстави припинення державної служби.

В останньому питанні необхідно звернути увагу на заходи заохочення державних службовців, навести їх види, зазначити тенденції розвитку законодавства України із вказаної теми. Характеризуючи відповідальність державних службовців, слід назвати види їх юридичної відповідальності та охарактеризувати особливості дисциплінарної та адміністративної відповідальності.

Список нормативно-правових актів та літератури

Конституція України // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 72/1. – Ст. 2598.

Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відом. Верхов. Ради Української РСР. – 1984. – Дод. до № 51. – Ст. 1122.

Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII // Відом. Верхов. Ради України. – 2016. – № 4. – Ст. 43.

Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII // Там само. – 2014. – № 49. – Ст. 2056.

Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 р. № 764 – VII // Там само. – 2014. – № 13. – Ст. 222.

Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07.06.2001 р. // Там само. – 2001. – № 33. – Ст. 175 (з наступ. змін. та допов.).

Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 р. № 586 – XIV // Там само. – 1999. – № 20–21. – Ст. 190.

Про затвердження Положення про Національне агентство України з питань державної служби: постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 р. № 500 // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 81. – Стор. 28. – Ст. 2288.

Про затвердження Порядку проведення конкурсу на зайняття посад державної служби: постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.2016 р. № 246 // Там само. – 2016. – № 28. – Ст. 1116.

Питання присвоєння рангів державних службовців та співвідношення між рангами державних службовців і рангами посадових осіб місцевого самоврядування, військовими званнями, дипломатичними рангами та іншими спеціальними званнями: постанова Кабінету Міністрів України від 20.04.2016 р. № 306 // Там само. – 2016. – № 34. – Ст. 1329.

Про затвердження критеріїв визначення переліку посад працівників державних органів, які виконують функції з обслу-

говування: постанова Кабінету Міністрів України від 06.04.2016 р. // Офіц. вісн. України. – 2016. – № 30. – Ст. 1206.

Про функціонування Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: рішення Національного агентства з питань запобігання корупції від 10.06.2016 р. // Там само. – 2016. – № 55. – Ст. 1931.

Адміністративне право: підручник / Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гаращук, В. В. Богущкий та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. – Харків: Право, 2012. – С. 101–116.

Адміністративне право: Загальна частина: [навч. посіб.] / за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. В. Зуй. – Харків: Одиссей. – 2011. – С. 86–97.

Битяк Ю. П. Державна служба в Україні: організаційно-правові засади / Ю. П. Битяк. – Харків: Право, 2005. – 304 с.

Битяк Ю. П. Конституційно-правове регулювання державної служби в Україні / Ю. П. Битяк. // Правова система України: історія, стан та перспективи: [у 5-ти т.] – Харків: Право, 2008. – Т. 2. – С. 306–323.

Государственная служба: комплексный подход: учебник / отв. ред. А. В. Оболонский. – Москва: Дело, АНХ, 2009. – 512 с.

Державна служба: організаційно-правові основи і шляхи розвитку / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – Київ: Ін Юре, 1999. – 273 с.

Петришин А. В. Государственная служба. Историко-теоретические предпосылки, сравнительно-правовой и логико-понятийный анализ / А. В. Петришин. – Харьков: Факт, 1998. – 168 с.

Професійна державна служба: що зроблено і що далі? [публ. доп. про основні результати діяльності Голодержслужби України у 2007 р.] / за заг. ред. Т. В. Мотренка. – Київ: Центр сприяння ін-ту розвитку держслужби, 2008. – 52 с.

Цуркан М. І. Правове регулювання публічної служби в Україні. Особливості судового розгляду спорів : монографія / М. І. Цуркан. – Харків : Право, 2010. – 216 с.

Тема 6. Громадяни – суб'єкти адміністративного права

Орієнтовний план

1. Поняття адміністративно-правового статусу громадян.
2. Адміністративна правосуб'єктність громадян.
3. Права, свободи та обов'язки громадян у сфері виконавчої влади.
4. Особливості адміністративно-правового становища іноземців та осіб без громадянства.
5. Гарантії прав і свобод громадян у сфері виконавчої влади.

При написанні роботи слід наголосити на тому, що громадяни становлять найбільшу групу суб'єктів адміністративно-правових відносин. Більшість прав і свобод громадян реалізується, а обов'язків – виконується у сфері виконавчої влади.

Належного висвітлення потребує поняття “адміністративно-правовий статус громадян”, характеристика його складових елементів – прав, свобод, обов'язків громадян, що опосередковуються нормами адміністративного права, а також гарантій їх реалізації.

Окрему увагу слід приділити питанню адміністративної право- і дієздатності громадян як передумов їх правового статусу. Для розкриття сутності цих понять необхідно уявити моменти їх виникнення та припинення, обставини, що впливають на обсяг праводієздатності.

Рекомендується розглянути конституційні права, свободи і обов'язки громадян, які переважно реалізуються у взаємовідносинах з органами виконавчої влади, передбачені, зокрема, статтями 26, 29, 33, 35, 36, 38, 39, 40, 46, 49, 53, 55, 56, 65, 66, 67 Конституції України.

Іноземці та особи без громадянства, перебуваючи в Україні, мають права та виконують обов'язки, обсяг яких не тождий правам і обов'язкам громадян України. Необхідно визначити особливості реалізації права іноземців та осіб без гро-

мадянства на в'їзд в Україну, виїзд з України та транзитний проїзд через її територію, пересування по країні, права на участь в управлінні державними справами, права на освіту, охорону здоров'я, військову службу тощо.

У роботі треба розглянути гарантії як умови та засоби, що забезпечують реалізацію і всебічну охорону прав і свобод громадян у взаємовідносинах з органами виконавчої влади. Достатньо буде перелічити їх; адміністративне оскарження, судовий захист, правова допомога громадянам, пільги громадян, контроль та нагляд у сфері державного управління, відповідальність державних службовців за порушення прав і свобод громадян тощо, розкривши сутність однієї з таких гарантії.

Для повного і правильного висвітлення теми необхідно проаналізувати рекомендовані нормативно-правові акти та спеціальну літературу.

Список нормативно-правових актів та літератури

Конституція України // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 72/1. – Ст. 2598.

Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 13. – Ст. 65.

Про імміграцію: Закон України від 07.06.2001 р. // Там само. – 2001. – № 41. – Ст. 197.

Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 р. // Офіц. вісн. України. – 2011. – № 83. – Ст. 3014.

Основи законодавства про охорону здоров'я : Закон від 19.11.1992 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1993. – № 4. – Ст. 19.

Про порядок виїзду з України та в'їзду в Україну громадян України: Закон України від 21.01.1994 р. // Там само. – 1994. – № 18. – Ст. 102.

Про загальний військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. // Там само. – 1992. – № 27. – Ст. 385.

Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 47. – Ст. 256.

Про освіту: Закон України від 23.05.1991 р. // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1991. – № 34. – Ст. 451.

Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання: Закон України від 11.12.2003 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2004. – № 15. – Ст. 232.

Про засади державної політики України в галузі прав людини: постанова Верхов. Ради України від 17.06.1999 р. // Офіц. вісн. України. – 1999. – № 25. – Ст. 1147.

Авер'янов В. Б. Забезпечення прав і свобод людини – пріоритетна орієнтація адміністративної реформи в Україні / В. Б. Авер'янов // Юрид. вісн. – Одеса. – 2000. – № 2. – Ст. 68.

Бойко І. В. Роль адміністративного права у формуванні правового статусу людини і громадянина / І. В. Бойко // Вісн. АПрН України. – 2013. – № 2 (73). – С. 157–165.

Бояринцева М. А. Права громадян, їх гарантії та реалізація у державному управлінні / М. А. Бояринцева // Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – Київ: Факт, 2003. – С. 180 – 194.

Ославський М. І. Громадянин і виконавча влада: засади взаємодії / М. І. Ославський // Виконавча влада в Україні: організаційно-правові засади: [навч. посіб.]. – Київ: Знання, 2009.

Права громадян у сфері виконавчої влади: адміністративно-правове забезпечення реалізації та захисту / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – Київ: Наук. думка, 2007. – 587 с.

Т е м а 7. Форми державного управління

О р і є н т о в н и й п л а н

1. Поняття та співвідношення форм державного управління.
2. Правова природа актів державного управління, їх класифікація та дія.
3. Види та особливості адміністративного договору.

Правові й неправові форми державного управління тісно взаємопов'язані, однак питання їхнього співвідношення в науковій літературі з адміністративного права розроблені недостатньо, тож необхідно ознайомитися зі спеціальною літературою, проаналізувати позиції авторів, узагальнити їхні погляди, висловити свою думку, дати визначення поняття “форми державного управління”, охарактеризувати їх види та співвідношення.

При цьому слід пам'ятати, що здійснення виконавчої влади у правовій формі є виразом того, що повноваження, якими наділені управлінські органи, мають державно-владний характер, але значна частина діяльності виконавчої влади не втілюється в правову форму, що, однак, не знижує її значення.

Розкриваючи сутність правової природи актів державного управління, необхідно виходити з того, що акти державного управління – це підзаконні акти. Потрібно визначити характерні ознаки актів державного управління та зосередити увагу на тих, що дозволяють виокремити їх серед інших юридичних актів.

При розгляді класифікації актів державного управління необхідно навести їх конкретні приклади.

Висвітлюючи питання дії актів державного управління, слід спиратися на положення про те, що органи державної влади, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, які є засадничими та вихідними щодо актів державного управління.

Разом із тим далеко не всі питання нормотворчості органів виконавчої влади знайшли своє належне закріплення в законодавчих актах, тому непоодинокими є випадки, коли орган виконавчої влади самостійно (власним актом) встановлює для себе процедуру прийняття актів управління. Досліджуючи це питання, варто ознайомитися з положеннями проектів Закону України “Про Список нормативно-правових актів” і Адміністративно-процедурного кодексу, що дасть можливість отримати уявлення про найближчі перспективи правового регулювання нормотворчої діяльності органів державного управління в нашій державі.

Адміністративний договір протягом останніх двох десяти-

тиліть вважається перспективним напрямком розвитку правового регулювання державного управління. При розгляді цього питання потрібно визначити поняття “адміністративно-правовий договір”, окреслити характерні риси, що відрізняють його від цивільного договору, проаналізувати підходи науковців до класифікації адміністративних договорів.

Список нормативно-правових актів та літератури

Конституція України // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 72/1. – Ст. 2598.

Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 р. № 794-VII // Там само. – 2014. – № 20. – Ст. 619.

Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України : постанова Кабінету Міністрів України від 18.07.2007 р. № 950 // Там само. – 2007. – № 54. – Ст. 2180.

Проект Адміністративно-процедурного кодексу України від 03.12.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=44893.

Про нормативно-правові акти: проект Закону України від 21.01.2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF11B01A.html.

Адміністративне право: підручник / Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гарашук, В. В. Богуцький та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гарашука, В. В. Зуй. – 2-ге вид., перероб. та допов. – Харків: 2012. – С. 152–172.

Адміністративне право України: академічний курс: [підручник]: у 2-х т. / ред. кол.: В. Б. Авер'янов (гол.) та ін. – Київ: Юрид. думка, 2007. – Т. 1.: Загальна частина – С. 276–295.

Арзамасов Ю. Г. Теория ведомственного нормотворчества: монографія / Ю. Г. Арзамасов. – Москва: Изд-во СГУ, 2005. – 238 с.

Афанасьєв К. К. Адміністративні договори: реалії та перспективи: монографія / К. К. Афанасьєв. – Луганськ: РВВ ЛАВС, 2004. – 180 с.

Бахрах Д. Н. *Формы и методы деятельности государственной администрации* / Д. Н. Бахрах, С. Д. Хазанов. – Екатеринбург: Урал. ин-т экономики, упр. и права, 1999. – 176 с.

Богущий В. В. *Акты государственного управления: курс лекций* / В. В. Богущий. – Харьков: НЮАУ, 1996. – 20 с.

Виконавча влада і адміністративне право / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – Київ: Ін Юре, 2002. – 668 с.

Т е м а 8. Адміністративний примус у державному управлінні

О р і є н т о в н и й п л а н

1. Сутність адміністративного примусу, його відмінність від інших видів державного примусу.
2. Класифікація заходів адміністративного примусу.
3. Адміністративно-запобіжні заходи.
4. Заходи припинення правопорушень.

При висвітленні першого питання доцільно звернути увагу на те, що адміністративний примус – це один з видів державного примусу. У зв'язку з цим бажано, по-перше, перелічити загальні риси, притаманні всім видам державного примусу, і, по-друге, виокремити низку характерних особливостей адміністративного примусу.

Теоретичне і практичне значення має класифікація заходів адміністративного примусу за видами. При викладанні другого питання слід зазначити різні наукові погляди щодо такої класифікації. Бажано висловити свою думку з цього питання, показати відмінність різних заходів примусу.

Після ознайомлення із запропонованими для написання курсової роботи літературою та нормативно-правовими актами можна дійти висновку, що всі суб'єкти державного управління уповноважені у процесі виконання своїх функцій застосовувати запобіжні заходи і заходи припинення правопорушень. Саме

тому систематизувати зазначені заходи важко. Однак у роботі доцільно визначити їх загальні риси, а також навести приклади як найтипівіших запобіжних заходів, так і заходів припинення правопорушень.

Розкриваючи третє питання, необхідно зауважити, що використання адміністративно-запобіжних заходів не пов'язане із вчиненням неправомірних дій. Їм притаманний профілактичний характер, що не виключає їх здійснення в примусовому порядку, оскільки небезпека, якій вони протидіють, загрожує або окремішій фізичній особі, або суспільству і державі.

При викладенні четвертого питання належить встановити мету використання заходів припинення, виокремити їх види, а також, посилаючись на приписи запропонованих нормативних актів, окреслити процедури застосування деяких з них.

Список нормативно-правових актів та літератури

Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X // Відом. Верхов. Ради України. – 1984. – № 51. – Ст. 1122.

Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 р. № 5403-VI // Там само. – 2013. – № 34–35. – Ст. 458.

Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII // Там само. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.

Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення : Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-XII // Там само. – 1994. – № 27. – Ст. 218.

Правила застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку : затв. постановою Ради Міністрів УРСР від 27.02.1991 р. № 49 // ЗП Уряду УРСР. – 1991. – № 3. – Ст. 18.

Коліушко І. Поняття адміністративного примусу потребує ґрунтового переосмислення / І. Коліушко, О. Банчук // Право України. – 2010. – 4. – С. 307–313.

Живко М. Зміст поняття “адміністративний примус” і його роль в адміністративній діяльності органів внутрішніх

справ / М. Живко, Х. Босак // Юрид. вісн. – 2015. – № 2. – С. 137–142.

Коломоєць Т. О. Класифікація заходів адміністративно-примусу / Т. О. Коломоєць // Право України. – 2003. – № 2. – С. 105–111.

Джафарова О. В. Проблеми класифікації заходів адміністративного примусу / О. В. Джафарова, В. О. Іванцов // Акт. проблеми держ. упр. – № 1 (31). – Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2007. – С. 59–67.

Гришина Н. В. Сутність адміністративно-запобіжних заходів, їх місце в системі адміністративного примусу / Н. В. Гришина // Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – Серія “Право”. – 2014. – № 1137. – С. 90–93.

Троянський О. А. Місце адміністративно-запобіжних заходів у системі адміністративного примусу / О. А. Троянський // Держава та регіони. – Серія “Право”. – 2010. – Вип. 3. – С. 99–102.

Грянка Г. В. Перевірка документів як захід адміністративно-процесуального попередження / Грянка Г. В. // Право і суспільство. – 2011. – № 3. – С. 112–116.

Устименко Є. В. Систематизація заходів адміністративного припинення / Є. В. Устименко // Часоп. Київ. ун-ту права. – 2015. – № 3. – С. 160–163.

Радзівон С. М. Проблеми захисту прав людини при застосуванні міліцією адміністративного огляду / С. М. Радзівон // Вісн. Акад. адвокатури України. – 2009. – 2 (15). – С. 50–61.

Коломоєць Т. О. Феномен адміністративного затримання як заходу адміністративного припинення : монографія / Т. О. Коломоєць, А. В. Столітній. – Запоріжжя : ЗНУ, 2012. – 216 с.

Весельська Т. Адміністративне затримання особи: українські реалії та міжнародний досвід / Т. Весельська // Право України. – 2010. – 2. – С. 243–249.

Тема 9. Адміністративна відповідальність

Орієнтовний план

1. Поняття, особливості та характерні риси адміністративної відповідальності.
2. Адміністративне правопорушення і його склад.
3. Цілі та види адміністративних стягнень.
4. Порядок накладення адміністративних стягнень.

Перед викладенням теми належить уважно вивчити рекомендовані акти та спеціальну літературу.

Відповідаючи на перше питання, слід розкрити зміст поняття “адміністративна відповідальність” та охарактеризувати його особливості. При цьому важливо вказати на те, що визначення даного поняття по-різному дається авторами монографічної літератури.

Друге питання потребує зазначення ознак адміністративного правопорушення. Для розкриття суті адміністративного проступку треба, по-перше, вивчити ст. 9 КУпАП; по-друге, докладно викласти зміст поняття “адміністративне правопорушення” та його склад. Важливо звернути увагу на те, що адміністративне правопорушення є основою адміністративної відповідальності. Аналізуючи зміст чинного законодавства, необхідно показати, що є й інші підстави для притягнення до адміністративної відповідальності.

При відповіді на третє питання теми курсової роботи треба висвітлити цілі адміністративних стягнень, розкрити зміст та особливості кожного із них. Крім того, слід мати на увазі, що до неповнолітніх застосовуються заходи впливу, передбачені ст. 24¹ КУпАП, які мають виховний характер і адміністративними стягненнями не визнаються. Далі, розглядаючи правила накладання стягнень, слід окреслити загальні правила, в тому числі обставини, що пом’якшують або обтяжують відповідальність за адміністративне правопорушення, а також особливу увагу звернути на накладення адміністративних стягнень

при вчиненні кількох адміністративних правопорушень. Завершуючи висвітлення запланованих питань, укажіть строки накладення адміністративного стягнення.

При викладенні основних проблем адміністративної відповідальності теоретичні положення курсової роботи бажано проілюструвати прикладами з практики.

Список нормативно-правових актів та літератури

Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>

Кодекс України про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>

Кодекс України про адміністративні правопорушення: наук.-практ. коментар / Р. А. Калюжний, А. Т. Комзюк, О. О. Погрібний та ін. – Київ: Правова єдність, 2008. – 781 с.

Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII // Там само. – 2014. – № 87. – Ст. 2474.

Адміністративне право: підручник / Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гаращук, В. В. Богуцький та ін.: за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. – 2-ге вид., перероб. та допов. – Харків: Право, 2012. – 656 с. – С. 185–209.

Адміністративна відповідальність в Україні: навч. посіб. / за заг. ред. А. Т. Комзюка, 3-тє вид., доопр. – Харків, 2007. – 80 с.

Битяк Ю. П. Переконавання та примус у державному управлінні: адміністративна відповідальність: [конспект лекцій] / Ю. П. Битяк, В. В. Зуй, А. Т. Комзюк. – Харків, 1994. – 44 с.

Коломоець Т.О. Виправні роботи як вид адміністративного стягнення за законодавством України: теорія, досвід, та практика застосування: [монографія] / Т. О. Коломоець, І. О. Сквирський. – Київ: Істина, 2008. – 184 с.

Колпаков В. К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): навч. посібник / В. К. Колпаков. – Київ, 2008. – 256 с.

Інструкція з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення : затв. наказом М-тва юстиції України

від 12.03.2016 р. // Офіц. вісн. України. – 2016. – № 24. – Ст. 986.

Коломоєць Т. О. Адміністративна відповідальність : навч. посіб. / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. – Київ : Істина, 2011. – 184 с.

Матіос А. В. Адміністративна відповідальність посадових осіб : монографія / А. В. Матіос. – Київ : Знання. – 2007. – 223 с.

Курс адміністративного права України: підручник / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, В. Д. Сущенко [та ін.] / за ред. В. В. Коваленка. – Київ, 2012. – С. 309–364.

Завальний В. М. Проблеми застосування адміністративних стягнень у вигляді позбавлення спеціального права, наданого громадянину, та виправних робіт / В. М. Завальний // Електрон. наук. фахове вид. “Форум права”. – 2008. – № 1. – С. 134–139.

Кізіма Н. Особливості застосування конфіскації як одного із видів адміністративних стягнень / Н. Кізіма // Право України. – 2001. – № 4. – С. 80–83.

Коломоєць Т. О. Штрафи за законодавством про адміністративні правопорушення України : монографія. – Запоріжжя : Верже, 2000. – 241 с.

Коломоєць Т. О. Громадські роботи як вид адміністративного стягнення за законодавством України : монографія / Т. О. Коломоєць, К. О. Алімов. – Запоріжжя : Запоріз. нац. ун-т, 2011. – 258 с.

Коломоєць Т. Попередження як вид адміністративного стягнення: доцільність його збереження та вдосконалення засад використання ресурсу в умовах реформаційних нормотворчих процесів в Україні / Т. Коломоєць, Ю. Куразов // Слово Нац. школи суддів України. – 2013. – № 1 (2). – С. 105–114.

Проблеми правової відповідальності: монографія / Ю. П. Битяк, Ю. Г. Барабаш, Л. М. Баранова та ін.; за ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, В. І. Борисової. – Харків : Право, 2014. – С. 137–175.

Тема 10. Адміністративний процес

Орієнтовний план

1. Поняття і особливості адміністративного процесу.
2. Принципи адміністративного процесу.
3. Структура адміністративного процесу.
4. Адміністративно-процесуальні відносини.
5. Суб'єкти адміністративного процесу.

Розгляд особливостей адміністративного процесу доцільно здійснювати на основі положень теорії юридичного процесу та порівняльного аналізу його відповідних параметрів з традиційними видами процесу – кримінального та цивільного.

При висвітленні питання про принципи адміністративного процесу слід зважати на їх зв'язок із конституційними принципами державного управління та специфіку адміністративно-процесуальної сфери. Необхідно також акцентувати увагу на принципі неухильної реалізації правових презумпцій, що діють в адміністративно-процесуальній сфері, зокрема, презумпції невинуватості та презумпції правомірності дій і правової позиції громадянина.

При викладенні питання про структуру адміністративного процесу слід виходити з того, що велика частина проваджень, які становлять структуру адміністративного процесу, спрямована на регулювання правовідносин позитивного характеру, що виникають у ході виконавчо-розпорядницької діяльності державних органів. Проте порушення вимог правових норм вимагає відповідного реагування з боку держави. Ця обставина зумовлює існування особливого роду правоохоронної діяльності, змістом якої є розгляд справ про правопорушення, правові спори по суті й ухвалення щодо них відповідних рішень. Зазначена діяльність має назву юрисдикційної. З огляду на це доцільно визначити відповідні риси адміністративної юрисдикції. Питання про стадії адміністративного процесу слід розкрити на прикладі декількох видів адміністративних проваджень.

Характеризуючи адміністративно-процесуальні право-

відносини, слід виділити поняття “склад адміністративно-процесуальних правовідносин”, яке включає в себе такі елементи: суб’єкти правовідносин, об’єкти правовідносин, зміст правовідносин, юридичні факти і юридичні стани.

При визначенні кола суб’єктів адміністративного процесу увага звертається на їхню класифікацію, дану в адміністративно-правовій літературі, а також розглядається перелік суб’єктів з точки зору чинного законодавства України. Важливо висвітлити питання реалізації та охорони прав громадян в адміністративно-процесуальній сфері.

Список нормативно-правових актів та літератури

Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відом. Верхов. Ради УРСР 1984. – Дод. до № 51. – Ст. 1122.

Кодекс адміністративного судочинства України // Відом. Верхов. Ради України. – 2005. – № 35, 35–36, 37. – Ст. 1358. – Ст. 446.

Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII // Офіц. вісн. України. – 2015. – № 63. – Ст. 33. – Ст. 2075. – код акта 78051/2015.

Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 47. – Ст. 256. (з наступ. змін. та доп.).

Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ: затверджено Законом України від 22.02.2006 р. № 3460-IV // Там само. – 2006. – № 29. – Ст. 245.

Адміністративне право: підручник / Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гарашук, В. В. Богуцький та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гарашука, В. В. Зуй. – Харків: Право, 2012. – С. 221–235.

Адміністративна процедура та адміністративні послуги: зарубіжний досвід і пропозиції для України / авт.-упоряд. В. П. Тимошук. – Київ: Факт, 2003. – 496 с.

Бандурка О. М. Адміністративний процес: підруч.

для вищ. навч. закл. / О. М. Бандурка, М. М. Тищенко. – Київ: Літера ЛТД, 2002. – 288 с.

Бахрах Д. Н. Производство по делам об административных правонарушениях. / Д. Н. Бахрах, Е. М. Ренов. – Москва, 1989. – 95 с.

Галіцина Н. В. Адміністративна процедура як інститут адміністративного процесу / Н. В. Галіцина // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 163–177 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archive.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10gnviar.pdf>.

Голосніченко І. П. Адміністративний процес: навч. посіб. / І. П. Голосніченко, М. Ф. Стахурський; за заг. ред. І. П. Голосніченка. – Київ: ГАН, 2003. – 256 с.

Додин Е. В. Доказательства в административном процессе / Е. В. Додин. – Москва, 1973. – 192 с.

Миколенко А. И. Административный процесс и административная ответственность в Украине: учеб. пособие / А. И. Миколенко. – Харьков: Одиссей, 2004. – 272 с.

Перепелюк В. Г. Адміністративний процес: Загальна частина: [навч. посіб.] / В. Г. Перепелюк. – Чернівці: Рута, 2003. – 367 с.

Тищенко Н. М. Административно-процесуальный статус гражданина Украины: проблемы теории и пути совершенствования. – Харьков, 1998. – 268 с.

Тема 11. Проведення у справах про адміністративні правопорушення

Орієнтовний план

1. Загальна характеристика проведення у справах про адміністративні правопорушення.

2. Заходи забезпечення проведення у справах про адміністративні правопорушення.

3. Права та обов'язки осіб, які беруть участь у прова-

дженні в справах про адміністративні правопорушення.

4. Підвідомчість справ про адміністративні правопорушення та органи (посадові особи), які уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення.

Перед викладенням теми належить уважно вивчити рекомендовані акти та спеціальну літературу.

Розкриваючи перше питання, слід охарактеризувати поняття, вимоги, завдання, принципи, правове регулювання, стадії та строки щодо провадження в справах про адміністративні правопорушення. Розгляд першої стадії провадження потребує визначення поняття, підстав справи про адміністративні правопорушення, описання змісту протоколу. На стадії розгляду справи про адміністративне правопорушення треба зазначити порядок, місце, строки розгляду такої справи та обставини, що підлягають з'ясуванню при розгляді справи, види постанов у справі, їх форми, зміст, структуру. На стадії оскарження: порядок оскарження і строки оскарження постанови у справі про адміністративне правопорушення. І насамкінець, на стадії виконання постанови у справі про адміністративне правопорушення – охарактеризувати строки звернення до виконання та осіб, уповноважених здійснювати виконання постанови про адміністративне правопорушення.

При викладенні другого питання необхідно відобразити такі заходи забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення, як доставлення правопорушника, адміністративне затримання, особистий огляд і огляд речей, вилучення речей і документів, відсторонення осіб від керування транспортними засобами, річковими і маломірними суднами та огляд на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції та ін.

Висвітлюючи права та обов'язки осіб, які беруть участь у провадженні в справах про адміністративні правопорушення, слід зазначити адміністративно-правовий статус потерпілого, законних представників, захисників, свідків, експертів, перекладачів.

Далі, розглядаючи підвідомчість справ про адміністративні правопорушення, треба дати визначення поняття “підві-

домчість” та розкрити її значення, вказати види підвідомчості, а також висвітлити повноваження органів, їх посадових осіб стосовно розгляду справ про адміністративні правопорушення.

Список нормативно-правових актів та літератури

Адміністративне право: підручник / Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гарашук, В. В. Богуцький та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гарашука, В. В. Зуй. – 2-ге вид., перероб. та допов. – Харків: Право, 2012. – 656 с. – С. 236–252.

Адміністративне право: альбом схем: [навч. посіб.] / уклад.: Ю. П. Битяк, В. М. Гарашук, В. В. Зуй та ін. – 3-тє вид., змін. та допов. – Харків: Право, 2015. – 150 с. – С. 71–98.

Адміністративна відповідальність: навч. посіб. / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. – Київ: Істина, 2011. – 184 с.

Богуцький В. В. Провадження у справах про адміністративні правопорушення / В. В. Богуцький, В. В. Богуцька, В. В. Мартиновський. – Харків: ФІНН, 2011. – 200 с.

Відповідальність за адміністративне правопорушення // Бюл. законодавства і юрид. практики України. – 2009. – № 1 / гол. редкол. В. Г. Гончаренко. – Київ: Юрінком Інтер, 2009. – 415 с.

Кодекс України про адміністративні правопорушення / упоряд.: Ю. П. Битяк, В. В. Зуй, Я. С. Рябченко. – Харків: Право, 2011. – 272 с.

Конституція України // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

Коломоєць Т.О. Експерт у провадженні у справах про адміністративне правопорушення: монографія / Т. О. Коломоєць, А. В. Іванов. – Київ: Істина, 2009. – 184 с.

Коломоєць Т. О. Захисник у провадженні у справах про адміністративні провадження: монографія. / Т. О. Коломоєць, Р. В. Сінельник. – Київ: Істина, 2008. – 184 с.

Ковалів М. В. Провадження у справах про адміністративні правопорушення / М. В. Ковалів // Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутріш. справ. – 2013. – № 3. – С. 240–248.

Крикун О. В. Адміністративно-правовий статус свідка у справі про адміністративне правопорушення / О. В. Крикун // Митна справа. – 2011. – № 1. – С. 57–64.

Кузякин Ю. П. Правовой статус специалиста как участника производства по делам об административных правонарушениях / Ю. П. Кузякин // Там само. – 2006. – № 3. – С. 68–75.

Самбор М. А. Провадження у справі про адміністративне правопорушення: поняття та погляди / М. А. Самбор // Вісн. Дніпропетров. держ. ун-ту ім. Альфреда Нобеля. – 2015. – № 1 (6). – С. 128–134.

Углик Н. Поняття та класифікація заходів забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення / Н. Углик // Підприємництво, госп-во і право. – 2009. – № 4. – С. 51–53.

Рудай К. М. Стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення / К. М. Рудай, А. М. Волошук // Від громадянського суспільства – до правової держави: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. (28 квіт. 2006 р.) / ХНУ ім. В. М. Каразіна. – Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2006. – С. 302–306.

Т е м а 12. Контроль та нагляд у державному управлінні

О р і є н т о в н и й п л а н

1. Законність та дисципліна в державному управлінні, їх значення для суспільства.

2. Контроль, нагляд та звернення громадян як основні способи забезпечення законності та дисципліни в державному управлінні. Їх загальні й особливі риси.

3. Контроль в управлінні з боку законодавчої, виконавчої та судової влади, форми і методи його здійснення.

Розглядаючи питання законності та дисципліни в державному управлінні, слід розкрити роль і значення законності та дисципліни в державному управлінні, довести, що вони є основними чинниками ефективного функціонування державних

інститутів, стабільного та поступового розвитку суспільства. Доцільно зупинитися на порівняльному аналізі законності і дисципліни, визначенні їх спільних і особливих рис. Доречно зробити наголос на тому, що законність – багатогранне та відносно статичне явище, яке знаходить своє зовнішнє відбиття в чинних нормативних актах. Дисципліна ж є вираженням динамічної сторони законності. Вона проявляється як у активній поведінці (виконання вимог нормативних актів), так і в пасивній (утримання від протиправної поведінки) фізичних та юридичних осіб.

Такий самий підхід потрібно використовувати і при висвітленні другого питання. Слід: приділити увагу меті та принципам контролю, нагляду, а також зверненню громадян; сформулювати поняття “контроль”, “нагляд”, “звернення громадян за захистом своїх прав у сфері державного, управління”, “державний контроль”, “контроль у державному управлінні”, “громадський контроль”; показати, як вони співвідносяться між собою і в чому полягає їх відмінність. Бажано розглянути види контролю, загальні правила здійснення контрольних дій (процедура контролю).

Розкриваючи зміст третього питання, основну увагу слід зосередити на дослідженні правового статусу у сфері контрольних повноважень різних гілок влади, показати форми та методи здійснення ними цих повноважень, сильні та слабкі сторони чинної нормативної бази, яка регулює правовий статус зазначених органів. Доречним тут буде й визначення системи контролюючих та наглядових органів в Україні, окреслення їх нормативної бази. Важливо наголосити на значній плинності законодавства, що регулює діяльність контролюючих органів, різновекторності напрямків контролю в Україні, множинності форм та методів, які використовують контролюючі органи для реалізації своїх повноважень.

Список нормативно-правових актів та літератури

Конституція України // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 72/1. – Ст. 2598.

Про Рахункову палату: Закон України від 02.07.2015 р. № 576-VIII // Відом. Верхов. Ради України. – 2015. – № 36. – Ст. 360.

Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI // Там само. – 2013. – № 34–35. – Ст. 458.

Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-XII // Там само. – 1994. – № 27. – Ст. 218.

Про прокуратуру: Закон України від 05.11.1991 р. № 1789-XII // Там само. – 1991. – № 53. – Ст. 793.

Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI // Там само. – 2013. – № 1. – Ст. 1.

Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 р. (в ред. Закону від № 3682-XII від 15.12.93 р.) // Там само. – 1994. – № 1. – Ст. 1.

Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 2493-III // Там само. – 1997. – № 24. – Ст. 170.

Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 р. № 586-XIV // Там само. – 1999. – № 20–21. – Ст. 190).

Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 р. № 3166-VI // Там само. – 2011. – № 38. – Ст. 385.

Типове положення про міністерство України затверджене Указом Президента України від 24.12.2010 р. № 401/2011 // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 34 (спец. вип.). – Ст. 1087.

Порядок утворення структурних підрозділів внутрішнього аудиту та проведення такого аудиту в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, їх територіальних органах та бюджетних установах, які належать до сфери управління міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 28 вересня 2011 р. № 1001 // Там само. – 2011. – № 75.– Ст. 2799.

Адміністративне право: підручник / Ю. П. Битяк (кер.

авт. кол.), В. М. Гаращук, В. В. Богуцький та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. – Харків: Право, 2010. – С. 262–281.

Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод людини і громадянина: навч. посіб. / І. О. Ієрусалімова, І. О. Ієрусалімов, П. М. Павлик, Ж. В. Удовенко. – Київ: Знання, 2007. – 223 с.

Андрійко О. Ф. Державний контроль у сфері виконавчої влади України / О. Ф. Андрійко. – Київ, 1999. – 45с.

Акти прокуратури: підготовка і внесення: навч. посіб. / Ю. Є. Полянський, В. В. Долежан. – Одеса: Юрид. літ., 2003. – 245 с.

Баклан О. Про звернення громадян: деякі питання правотворчості та правозастосування / О. Баклан // Право України. – 2007. – № 3. – С. 89–92.

Гаращук В. М. Суть, принципи та гарантії законності / В. М. Гаращук // Проблеми законності. – 2000. – Вип. 42. – С. 106–112.

Гаращук В. М. Дисципліна в державному управлінні / В. М. Гаращук // Там само. – 2000. – Вип. 45. – С. 123–127.

Гаращук В. М. Система контролюючих органів та їх повноваження: загальний огляд / В. М. Гаращук // Держ. буд-во та місц. самоврядування. – Харків: Право, 2003. – № 5. – С. 67–74.

Гаращук В. М. Проблеми організаційного забезпечення контролю й нагляду в державному управлінні / В. М. Гаращук // Проблеми законності. – 2005. – Вип. 71. – С. 100–113.

Державний контроль у сфері виконавчої влади // Виконавча влада і адміністративне право / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – Київ: Ін Юре, 2002. – С. 427–510.

Держава і громадянське суспільство в Україні: проблеми взаємодії: [монографія] / за ред. І. О. Кресіної. – Київ: Логос, 2007. – 316 с.

Денисюк С. В. Сутність громадського контролю співвідношення понять у теорії та законодавстві / С. В. Денисюк // Акт. проблеми держ. упр. – 2008. – № 2. – С. 341–347.

Март'янов І. В. Нагляд прокуратури і контроль державних органів – способи забезпечення законності в державному управлінні / І. В. Март'янов // Акт. проблеми держави і права. – Одеса: Юрид. літ., 2003. – № 19. – С. 214–217.

Полтораков О. Громадський контроль над “силовими” структурами в Україні: проблеми та перспективи [Електронне видання] / О. Полтораков. – Режим доступу: <http://www.niisp.gov.ua/articles/109/>.

Сушко Л. Зміст контрольної діяльності органів державної влади / Л. Сушко // Право України. – 2006. – № 11 – С. 118–120.

Федоровська О. Б. Правове забезпечення громадського екологічного контролю в Україні : дис ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / О. Б. Федоровська; НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ, 2007. – 196 с.

Цивільний контроль за діяльністю міліції: організаційно-правові питання: [наук.-практ. посіб.] / за заг. ред. М. І. Іншина, О. М. Музичук, Р. С. Веприцького. – Харків – 2008. – С. 6–34.

Тема 13. Державні інспекції в Україні

Орієнтовний план

1. Призначення та місце державних інспекцій серед контролюючих органів України.
2. Система і види державних інспекцій в Україні.
3. Фахові повноваження державних інспекцій в Україні.

Розкриття теми потрібно почати із загальної характеристики інституту контролю та нагляду в управлінні, його ролі в забезпеченні законності і дисципліни в державі й суспільстві. У подальшому слід зосередитися на призначенні та місці державних інспекцій і служб контролюючих органів, вказати на їх особливі ознаки, пояснити, чому держава зараз має саме таку систему спеціалізованих контролюючих органів.

При висвітленні фахових повноважень державних інспекцій і служб треба підкреслити, що така спеціалізація має як

певні позитивні риси (наприклад, підбір високопрофесійних кадрів за конкретним фаховим напрямком контролю), так і недоліки (наприклад, вкрай вузька спеціалізація контролерів, яка іноді стоїть на заваді розпізнавання ними інших видів правопорушень). Зважаючи на реформи, які провадяться в системі органів виконавчої влади, доречно визначити систему і види контролюючих органів, які у своїй назві мають слово “інспекція” або “служба”, висловити свою думку щодо можливих та доцільних напрямків розвитку національного законодавства, що регулює контрольні повноваження державних інспекцій і служб. Студент має знати зміст низки основних нормативних актів, які закріплюють правовий статус державних інспекцій і служб.

Аналізуючи фахові повноваження державних інспекцій і служб та нормативно-правові акти, які регулюють їх контрольні повноваження, важливо: зацентувати увагу на правилах вжиття державними інспекціями і службами заходів адміністративного примусу; навести приклади застосування ними примусових дій; зазначити, що їх повноваження закріплені не тільки в окремих (спеціальних) нормативних актах, що регулюють повноваження окремого контролюючого органу, а й у Кодексі України про адміністративні правопорушення. Важливо, підсумовуючи, викласти власне бачення (пропозиції) щодо вдосконалення чинного законодавства про контрольні повноваження інспекцій та служб, шляхів його процесуального забезпечення.

Список нормативно-правових актів та літератури

Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1984. – Дод. до № 51. – Ст. 1122 (з наступ. змін. та допов.).

Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 р. № 5403 // Відом. Верхов. Ради України. – 2013. – № 34–35. – Ст. 458 (з наступ. змін. та допов.).

Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24.02.1994 р. № 4004 // Там само. – 1994. – № 27. – Ст. 218 (з наступ. змін. та допов.).

Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05.04.2007 р. № 877 // Відом. Верхов. Ради України. – 2007. – № 29. – Ст. 389 (з наступ. змін. та допов.).

Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 р. № 1023 // Там само. – 2006. – № 7. – Ст. 84 (з наступ. змін. та допов.).

Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2014 р. № 442 // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 74. – Ст. 2105.

Положення про Державну архітектурно-будівельну інспекцію України: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 09.07.2014 р. № 294 // Там само. – 2014. – № 61. – Ст. 1688.

Порядок здійснення державного архітектурно-будівельного нагляду: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 р. № 698 // Там само. – 2015. – № 74. – Ст. 2424.

Положення про Державну інспекцію навчальних закладів України : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 р. № 538 // Там само. – 2014. – № 85. – Ст. 2395.

Положення про Державну інспекцію ядерного регулювання України : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 р. № 363 // Там само. – 2014. – № 69. – Ст. 1925.

Адміністративне право: підручник / Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гарашук, В. В. Богуцький та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гарашука, В. В. Зуй. – Харків: Право, 2010. – С. 267–273.

Банчук А. О. Проблеми теорії та практики інспекційної діяльності публічної адміністрації в Україні / А. О. Банчук. – Київ: Конус-Ю. – 2009. – 272 с.

Гарашук В. М. Контроль та нагляд в державному управлінні: навч. посібник / В. М. Гарашук. – Харків, 1999. – 55 с.

Гарашук В. М. Повноваження спеціалізованих контролюючих органів / В. М. Гарашук // Проблеми законності. – 1999. – Вип. 40. – С. 132–140.

Головкін О. В. Теоретико-правові аспекти регулювання

системи державного контролю і нагляду у галузі охорони до-
вкілля в Україні / О. В. Головкін // Публіч. право. – 2012. –
№ 3. – С. 212–217.

Єфіменко Д. К. Правові основи контрольно-наглядової
діяльності за дотриманням законодавства про працю України /
Д. К. Єфіменко // Там само. – 2012. – № 3. – С. 275–280.

Т е м а 14. Адміністративна юстиція та адміністративне судочинство в Україні

О р і є н т о в н и й п л а н

1. Поняття “адміністративна юстиція”, її модель та особ-
ливості становлення в Україні.
2. Поняття “адміністративне судочинство”, його завдання.
3. Адміністративні суди в Україні: система, юрисдикція
та принципи діяльності.

Висвітлюючи перше питання, слід навести визначення
поняття “адміністративна юстиція”, назвати її риси. Поряд із
характеристикою моделей адміністративної юстиції, які існу-
ють у різних країнах світу, належить відзначити, яку з них взято
за основу в Україні, окреслити особливості української моделі,
а також виявити її імовірні недоліки. Важливою частиною даної
роботи є виокремлення етапів становлення адміністративної
юстиції в Україні та їх стисла характеристика.

Після з’ясування змісту поняття “адміністративна юсти-
ція” доцільно встановити, як воно співвідноситься з поняттям
“адміністративне судочинство”. У зв’язку із цим викладення
другого питання потребує звернення до приписів Кодексу адмі-
ністративного судочинства України, якими закріплено відпові-
дну дефініцію, порівняння її із сформульованим на теоретично-
му рівні визначенням адміністративної юстиції. Належить зосе-
редитися на завданні адміністративного судочинства, устано-
вити його відмінність від завдань інших видів судочинства з тим,
щоб дійти висновку про доцільність запровадження спеціаль-

них судових процедур, здійснення яких дозволяє захистити права, свободи, інтереси фізичних та юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку представників влади.

Третє питання вимагає вивчення актів Президента України, якими утворено систему спеціалізованих адміністративних судів, встановлено їх мережу та кількісний склад суддів. Дослідження норм Кодексу адміністративного судочинства України дозволить окреслити юрисдикції таких судів та визначити принципи, відповідно до яких вони мають відправляти правосуддя в справах, де одна зі сторін просить захистити її від зловживань з боку наділеного владою суб'єкта. У роботі слід відзначити, що адміністративні суди вирішують спори, зважаючи як на загальні принципи судочинства, так і на спеціальний, властивий лише даному виду судочинства, принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі. Зміст останнього має бути розкритий при висвітленні даного питання.

Список нормативно-правових актів та літератури

Кодекс адміністративного судочинства України [Електронний ресурс] : прийнятий Верховною Радою України 06.07.2005 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.

Про Апеляційний суд України, Касаційний суд України та Вищий адміністративний суд України [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 01.10.2002 р. № 889/ 2002. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/889/2002>.

Про утворення місцевих та апеляційних адміністративних судів, затвердження їх мережі та кількісного складу суддів [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 16.11.2004 р. № 1417/2004. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1417/2004>.

Адміністративне судочинство : навч. посіб. / І. М. Балакарева, І. В. Бойко, Я. С. Зелінська та ін.; за заг. ред. Н. Б. Писаренко. – Харків : Право, 2016. – 312 с.

Адміністративне судочинство : підручник / за заг. ред.

Т. О. Коломоєць. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Київ : Істина, 2011. – 304 с.

Адміністративне судочинство в Україні: теорія, правове регулювання, практика : монографія / С. В. Ківалов та ін.; за заг. ред. С. В. Ківалова, Л. Р. Білої-Тіунової; Нац. ун-т “Одес. юрид. акад.”. – Одеса : Фенікс, 2013. – 392 с.

Писаренко Н. Б. Адміністративно-правові спори (удосконалення порядку вирішення) : монографія / Н. Б. Писаренко, В. А. Сьоміна. – 2-ге вид., зі змін. та допов. – Харків : Право, 2012. – 136 с.

Писаренко Н. Б. Історія розвитку адміністративної юстиції в Україні / Н. Б. Писаренко // Держ. буд-во та місц. самоврядування : зб. наук. пр. – Харків : Право, 2003. – Вип. 4. – С. 112–117.

Т е м а 15. Адміністративно-правові режими

О р і є н т о в н и й п л а н

1. Поняття та види адміністративно-правових режимів.
2. Поняття та види надзвичайних режимів.
3. Правовий режим надзвичайного стану.
4. Правовий режим надзвичайної екологічної ситуації.
5. Правовий режим воєнного стану.
6. Правовий режим державної таємниці.

Поняття “правовий режим” все більше утверджується як у сфері юридичної науки, так і в адміністративному законодавстві України. Дослідження цього поняття дає змогу виявити специфіку правового регулювання певного об’єкта чи виду діяльності. Крім того, це дозволяє зробити висновок про багатоманітність, багатогранність та всеохоплюваність права як інституційного утворення, а також розглядати його в динаміці, в процесі функціонування.

Розкриваючи перше питання, слід на підставі аналізу чинного законодавства України, наукової та навчальної літера-

тури звернути увагу на юридичну природу та особливості адміністративно-правового режиму, розглянути різні підходи щодо класифікації адміністративно-правових режимів.

Під час висвітлення другого питання необхідно проаналізувати нормативно-правові акти, які становлять правову основу введення надзвичайних режимів, а також закони, що регулюють діяльність окремих органів державного управління в умовах надзвичайних режимів. На підставі аналізу чинного законодавства України визначити різновиди надзвичайних режимів.

Розглядаючи третє питання, необхідно з'ясувати: що розуміється під правовим режимом надзвичайного стану; які повноваження надаються відповідним органам влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування; мету, строки, порядок введення та припинення; правові наслідки такого режиму.

Четверте питання потребує розгляду особливостей правового режиму надзвичайної екологічної ситуації, підстав та порядку його введення, а також з'ясуванню повноважень органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інших структур щодо забезпечення функціонування такого режиму.

Уважне вивчення та аналіз чинного законодавства, наукової та навчальної літератури допоможе розкрити зміст п'ятого питання, визначити особливості правового режиму воєнного стану, повноваження органів державної влади щодо його введення. Слід сфокусувати увагу на повноваженнях органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану, які необхідні для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строків обмежень, чинних під час дії правового режиму воєнного стану.

При висвітленні шостого питання важливо окреслити сутність, підстави, порядок введення правового режиму державної таємниці, а також правові засади щодо встановлення, здійснення та забезпечення законності органами державної влади під час дії такого режиму.

Список нормативно-правових актів та літератури

Конституція України // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 72/1. – Ст. 2598.

Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 05.03.1998 р. № 183/98-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1998. – № 35. – Ст. 237.

Про державну таємницю: Закон України від 21.09.1999 р. № 1079-XIV // Там само. – 1999. – № 49. – Ст. 428.

Про оборону України: Закон України від 05.10.2000 р. № 2020-III // Там само. – 2000. – № 49. – Ст. 420.

Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 р. № 1550-III // Там само. – 2000. – № 23. – Ст. 176.

Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 10.07.2015 р., № 389-VIII // Там само. – 2015. – № 28. – Ст. 250.

Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: в ред. Закону України від 02.03.2005 р. № 2435-IV // Там само. – 2005. – № 16. – Ст. 255.

Про внесення змін до деяких законів України з питань оборони Закон України від 16.06.2016 р. № 1420-VIII // Там само. – 2016. – № 31 – Ст. 546.

Про військово-адміністративний поділ території України: Указ Президента України від 05.02.2016 р. № 39/2016 // Офіц. вісн. України. – 2016. – № 12.

Бахрах Д. Н. Административное право: учеб. для вузов / Д. Н. Бахрах, Б. В. Россинский, Ю. Н. Стариков. – 2-е изд., изм. и доп. – Москва: Норма, 2006. – 800 с.

Рушайло В. Б. Административно-правовые режимы / В. Б. Рушайло. – Москва: 2000. – 262 с.

Тихомиров Ю. А. Административное право и процесс: полный курс / Ю. А. Тихомиров. – Москва: изд-во Тихомирова М. Ю., 2008. – С. 376–401.

Тема 16. Організаційно-правові засади управління комунікаціями

Орієнтовний план

1. Зміст та особливості управління комунікаціями.
2. Сутність та будова систем транспорту і зв'язку.
3. Органи державного управління у сфері комунікацій.
4. Особливості державного управління окремими видами комунікацій: автомобільним транспортом, залізничним транспортом та спеціальним зв'язком.

Розкриваючи зміст управління комунікаціями, слід звернути увагу на цілу низку специфічних особливостей. Найважливішими серед них є: велика різноманітність об'єктів управління; відмінності в управлінні державними та приватними системами комунікацій; існування спеціального механізму управління транспортом та зв'язком за надзвичайних обставин. Окремо необхідно охарактеризувати систему законодавства України про транспорт та зв'язок.

Опрацюючи друге питання плану, необхідно розкрити роль та значення ефективного функціонування комунікацій для вітчизняної економіки, дати визначення поняттям “транспорт” та “зв'язок”. Значне місце має посісти характеристика окремих видів транспорту та зв'язку, причому слід акцентувати увагу не на технічних, а на юридичних особливостях кожного з них. Бажано звернути пильну увагу на правове регулювання нових видів зв'язку: телекомунікаційну мережу “Інтернет” та стільниковий телефонний зв'язок.

Існує дві відособлені системи органів, що здійснюють управління комунікаціями: органи управління транспортом та органи управління зв'язком. Крім того, управління трубопровідним транспортом здійснює Міністерство енергетики та вугільної промисловості України, яке стоїть осторонь обох згаданих систем, а управління електротранспортом не є державним, оскільки здійснюється переважно органами місцевого самоврядування. Загальне управління транспортом та зв'язком здійснює

Міністерство інфраструктури України, однак значну роль в управлінні майже всіх видів транспорту відіграють спеціалізовані органи виконавчої влади. Одна з ключових позицій в управлінні зв'язком належить Національній комісії України, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації. Слід згадати й про участь в управлінні комунікаціями МВС України та СБУ.

Розкриваючи останнє питання плану, потрібно визначити мету державного управління кожним із перерахованих видів комунікацій, сферу його застосування, коло об'єктів та суб'єктів, основні повноваження суб'єктів, методи державного управління. При виконанні роботи слід широко використовувати чинні підзаконні акти.

Список нормативно-правових актів та літератури

Про транспорт: Закон України від 10.11.1994 р. № 232/94-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1994. – № 51. – Ст. 446.

Про трубопровідний транспорт: Закон України від 15.05.1996 р. № 192/96-ВР // Там само. – 1996. – № 29. – Ст. 139.

Про залізничний транспорт: Закон України від 04.07.1996 р. № 273/96-ВР // Там само. – 1996. – № 40. – Ст. 183.

Про автомобільний транспорт: Закон України від 05.04.2001 р. № 2344-III // Там само. – 2001. – № 22. – Ст. 105.

Про міський електричний транспорт: Закон України від 29.06.2004 р. № 1914-IV // Там само. – 2004. – № 51. – Ст. 548.

Про телекомунікації: Закон України від 18.11.2003 р. № 1280-IV // Там само. – 2004. – № 12. – Ст. 155.

Про поштовий зв'язок: Закон України від 04.10.2001 р. № 2759-III // Там само. – 2002. – № 6. – Ст. 39.

Про затвердження Положення про Міністерство інфраструктури України: постанова Кабінету Міністрів України від 30.06.2015 р. № 460 // Офіц. вісн. України. – 2015 р. – № 54. – С. 82.

Валуєва Л. В. Юридична відповідальність на морському транспорті / Л. В. Валуєва, Б. В. Бабін. – Одеса : 2014. – 184 с.

Злочини і адміністративні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту / за ред. П. П. Пилипчака. – Київ: Істина, 2011. – 416 с.

Транспортне право України: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / М. Л. Шелухін, О. І. Антонюк, В. О. Вишнівецька та ін.; за ред. М. Л. Шелухіна. – Київ: Ін Юре, 2008. – 896 с.

Гринева Я. Г. Транспортное право: конспект лекцій / Я. Г. Гринева, С. В. Селезень. – Харків: ХНАДУ, 2010. – 114 с.

Шульженко Ф. П. Транспортне право: навч. посібник / Ф. П. Шульженко, О. О. Гайдюлін, Р. С. Кундрик. – Київ: КНЕУ, 2005. – 244 с.

Т е м а 17. Управління використанням і охороною природних ресурсів

О р і є н т о в н и й п л а н

1. Державна політика в галузі управління використанням і охороною природних ресурсів.
2. Органи державного управління в галузі використання й охорони природних ресурсів.
3. Контроль та нагляд за використанням та охороною природних ресурсів.

Розробку теми починають з характеристики понять “природні ресурси”, “використання й охорона природних ресурсів”. Викладаючи перше питання, треба зазначити головні напрямки розвитку державної політики в галузі управління використанням і охороною природних ресурсів.

Розкриваючи питання про систему органів управління використанням і охороною природних ресурсів, необхідно проаналізувати повноваження відповідних органів виконавчої влади та розмежувати сфери їх компетенції. Окрему увагу слід приділити Міністерству екології та природних ресурсів України і його взаємодіям з іншими державними органами в галузі управління використанням і охороною природних ресурсів.

Обов'язково складовою роботи має бути докладний розгляд повноважень державних органів, пов'язаних зі здійсненням контрольної та наглядової діяльності в галузі управління використанням і охороною природних ресурсів. При висвітленні цього питання треба звернути увагу на діяльність прокуратури при здійсненні нагляду в цій сфері та проаналізувати таку форму контролю, як екологічна експертиза.

У висновках роботи слід висловити свої міркування стосовно проблем або прогалин, наявних у регулюванні зазначеної сфери, та запропонувати можливі шляхи їх вирішення.

Список нормативно-правових актів та літератури

Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991р. № 1264-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.

Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21.12.2010р. № 2818-VI // Там само. – 2011. – № 26. – Ст. 218.

Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.21992р. № 2456-XII // Там само. – 1992. – № 34. – Ст. 502.

Про екологічну експертизу: Закон України від 09.02.1995р. № 45/95-ВР // Там само. – 1996. – № 8. – Ст. 54.

Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки: Закон України від 21.09.2000р. № 1989-III // Там само. – 2000. – № 47. – Ст. 405.

Про Положення про Державну екологічну інспекцію України: Указ Президента України від 13.04.2011р. № 454/2011 // Офіц. вісн. України. – 2011. – № 29. – Ст. 1260.

Про Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.01.2015р. № 32 // Там само. – 2015. – № 10. – Ст. 266.

Андрейцев В. І. Тектолого-правові аспекти забезпечення сучасної екологічної політики держави / В. І. Андрейцев // Пра-

во України. – 2011. – № 2. – С. 66–84.

Гончаренко Г. А. Організаційно-правові засади управління лісовим фондом України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 – Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Г. А. Гончаренко ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків : [б. в.], 2015. – 20 с.

Горбик В. М. Регуляторна діяльність органів місцевого самоврядування у сфері використання та охорони природних ресурсів : автореф. дис. ... канд. наук з державного управління : 25.00.04 / В. М. Горбик. – Київ : Б.в., 2011. – 20 с.

Коваленко Л. П. Адміністративно-правове регулювання природоохоронних відносин в Україні : монографія / Л. П. Коваленко. – Харків: Майдан, 2006. – 168 с.

Курило В. І. Правове становище органів державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів / В. І. Курило, К. А. Рябець // Держава та регіони: наук.-вироб. журн. Гуманітар. ун-ту “Запоріж. ін-т держ. та муніцип. упр.”. – 2006. – № 2 – С. 43–44.

Кучма К. С. Класифікація адміністративних послуг у сфері екології та природних ресурсів в Україні / К. С. Кучма // Часоп. Київ. ун-ту права. – 2016. – № 1. – С. 107–110.

Рябець К. Адміністративно-правове регулювання охорони навколишнього природного середовища і раціональне використання природних ресурсів: актуальні проблеми / К. Рябець // Право України. – 2006. – 3. – С. 97–100

Шиленко М. В. Адміністративно-правова охорона природних ресурсів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 – Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / М. В. Шиленко ; Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини “Україна”. – Київ : [б. в.], 2014. – 18 с.

Щербина О. М. Компетенція органів державної влади та місцевого самоврядування Канади як елемент правового механізму регулювання використання природних ресурсів / О. М. Щербина // Бюл. М-ва юстиції України. – 2011. – № 2. – С. 114–121.

Тема 18. Організація управління митною справою

Орієнтовний план

1. Сутність сучасної митної політики України.
2. Система митних органів України та їх правовий статус.
3. Міжнародне співробітництво з питань державної митної справи.

У роботі спочатку слід розкрити зміст митної політики України, її принципи, цілі, охарактеризувати основні напрями. При цьому треба мати на увазі, що однією з особливостей сучасного етапу економічного розвитку є швидке збільшення кількості міжнародних економічних контактів, світовий розподіл праці, поглиблення економічної взаємозалежності держав. Кожна держава, зокрема й Україна, намагається контролювати процеси переміщення товарів через свої кордони, визначає власну митну політику, створює свою митну систему та здійснює митне регулювання. Митна політика є складовою зовнішньоекономічної та зовнішньополітичної діяльності держави, тобто входить до системи зовнішніх функцій держави. А результати цієї діяльності мають вплив на всі сфери суспільного і державного життя.

При розгляді правового статусу митних органів треба визначити специфіку їх завдань і функцій, основні риси, висвітлити питання, які стосуються їх створення, реорганізації та ліквідації. Слід звернути увагу на те, що комплекс завдань, поставлених перед митними органами України, зумовлений цілями та конкретним змістом митної політики, її принципами. Обов'язок митних органів України – безпосередньо здійснювати митну справу відповідно до визначеної компетенції.

Митні органи взаємодіють з іншими державними органами виконавчої влади (наприклад, щодо здійснення санітарно-епідеміологічного, ветеринарного, фітосанітарного, екологічного контролю та контролю за переміщенням культурних цінностей). Виконання завдань, покладених на митні органи, немож-

ливе без співробітництва та взаємодії з Національним банком України, органами місцевого самоврядування і місцевими державними адміністраціями, а також відповідними органами іноземних держав.

Треба розглянути організаційно-правові засади здійснення митними органами України зв'язків з міжнародними митними організаціями та митними органами іноземних держав з таких питань: провадження у справах про контрабанду та порушення митних правил; удосконалення пасажирського і вантажного сполучення; забезпечення правильного стягнення мита, зборів та інших платежів; застосування митних пільг. Крім того, митні органи України відповідно до міжнародних договорів провадять спільно з митними органами суміжних держав діяльність зі створення спільних пунктів пропуску на митному кордоні, узгодженого застосування процедур митного контролю і митного оформлення та інші заходи.

Характеризуючи систему митних органів, слід врахувати, що митна служба – це складова механізму держави, що об'єднує державні органи та інші державні інститути у відносно відокремлену структуру.

Система митних органів являє собою сукупність державних органів, ієрархічно побудованих відповідно до їх компетенції.

У висновку бажано викласти свої міркування з окремих питань організації управління митною справою та надати відповідні рекомендації.

Список нормативно-правових актів та літератури

Конституція України // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 72/1. – Ст. 2598.

Митний кодекс України // Там само. – 2012. – № 32. – Ст. 1175.

Положення про Державну фіскальну службу України: постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2014 р. № 236 // Там само. – 2014. – № 236. – ст. 1507 (зі змінами).

Про утворення територіальних органів Державної фіс-

кальної служби та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.14 р. № 311 // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 64. – Ст. 1765.

Адміністративне право : підручник / Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гаращук, В. В. Богуцький та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. – 2-ге вид., перероб. та допов. – Харків: Право, 2012. – 656 с.

Митне право: навч.-метод. посіб. / О. О. Кузьменко, Н. І. Блащук та ін., Нац. ун-т держ. податк. служби України. – Ірпінь: НУД-ПСУ, 2012. – 104 с.

Митне право України : навч. посіб. / за заг. ред. В. В. Ченцова та Д. В. Приймаченка. – вид. 2-ге. – Київ: Істина, 2008. – 328 с.

Гребельник О. П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності: підручник / О. П. Гребельник. – Київ : Центр навч. літ., 2005. – 696 с.

Додин Е. В. Функции и формы деятельности таможенных органов / Е. В. Додин // Митна справа. – 2003. – № 5. – С. 7–22.

Бенсман О. О. “Електронна митниця” – головний механізм забезпечення митної безпеки держави / О. О. Бенсман // Митна справа. – 2007. – № 2. – С. 19–20.

Бойко В. М. Митне право України: навч. посіб. / В. М. Бойко. – Київ: Алерта, 2015. – Т. 1. – 528 с.; Т. 2 – 618 с.

Ківалов С. В. На захисті національних інтересів держави / С. В. Ківалов. – Митна справа. – 2007. – № 3. – С. 3–6.

Ківалов С. В. Митна політика України : підручник / С. В. Ківалов, Б. А. Кормич. – Одеса : Юрид. літ., 2001. – 256 с.

Коментар Дисциплінарного статусу митної служби України / О. Б. Сгоров, М. В. Мельник, А. Ю. Будаков. – Київ : Панорама, 2006. – 232 с.

Митний кодекс України : наук.-практ. комент. / А. Т. Комзюк, О. О. Погрібний, Р. А. Калюжний та ін. – Київ : Всеукр. асоц. вид. “Правова єдність”, 2008. – 757 с.

Мазур А. В. Система митних органів України / А. В. Мазур // Проблеми законності. – 2000. – № 43. – С. 102–108.

Перепьолкін С. М. Міжнародно-правові аспекти митного співробітництва європейських держав: монографія / С. М. Перепьолкін. – Дніпропетровськ: Акад. мит. служби України, 2008. – 180 с.

Приймаченко Д. В. Митна політика держави та її реалізація митними органами: монографія / Д. В. Приймаченко. – Дніпропетровськ: АМСУ, 2006. – 332 с.

Шульга М. Г. Митне право України : навч. посіб. / М. Г. Шульга. – Харків : Нац. юрид. акад. України. – 2005. – 100 с.

Ченцов В. В. Порівняльний аналіз митного законодавства Європейського Союзу / В. В. Ченцов [Електронний ресурс] // Публічне адміністрування: теорія та практика. – 2012. – Вип. 1 (7). – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Patp/2012_1

Т е м а 19. Управління освітою і наукою

О р і є н т о в н и й п л а н

1. Організація публічного управління освітою і наукою в Україні.

2. Система та повноваження органів управління освітою і наукою. Державний контроль та самоврядність у діяльності освітніх закладів.

3. Система та структура освіти в Україні. Державні стандарти освіти.

4. Модернізація змісту освіти в Україні.

5. Наукові заклади і наукові товариства: види, правові підстави функціонування.

У роботі необхідно розкрити зміст та правові засади державного управління освітою і наукою. Слід звернути увагу на принципи державної політики в галузі освіти, зокрема державного управління і регулювання науковою діяльністю,

враховуючи, що державна політика в галузі освіти полягає в тому, що Україна визнає освіту пріоритетною сферою соціально-економічного, духовного і культурного розвитку суспільства, а розвиткові науки, як визначальному джерелу економічного зростання і невід'ємному складнику національної культури та освіти, держава надає пріоритетну підтримку.

Значне місце в курсовій роботі треба відвести дослідженню правового статусу органів управління освітою і наукою. Визначити систему органів управління освітою та систему органів управління наукою. Розкрити повноваження Міністерства освіти і науки України. Окреслити компетенцію інших центральних органів виконавчої влади, компетенцію місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в досліджуваній сфері. Варто певну увагу приділити органам, що здійснюють управління освітніми закладами та повноваженням керівника навчального закладу.

Розкриваючи сутність державного контролю за діяльністю освітніх закладів, необхідно охарактеризувати органи, які здійснюють контроль, об'єкт та предмет контролю.

Слід окреслити систему освіти, її структуру та приділити певну увагу освітнім рівням, які встановлені в Україні, та державним стандартам освіти. Доречно охарактеризувати особливості підготовки іноземців в освітніх закладах України.

Розглядаючи питання щодо наукових закладів та наукових товариств, доцільно перелічити заклади, які займаються науковою діяльністю, охарактеризувати їх статус, завдання і правові підстави функціонування.

Список нормативно-правових актів та літератури

Про освіту: Закон України в новій редакції від 25.04.1996 р. (із наступ. змін. та допов.) // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 21. – Ст. 84.

Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. (із змін. та допов.) // Там само. – 2014. – № 37–38. – Ст. 2004.

Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2016. – № 3. – Ст. 25.

Положення про Міністерство освіти і науки України: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 р. № 630 // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 95. – Ст. 2729.

Положення про Державну інспекцію навчальних закладів України: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 р. № 538 // Там само. – 2014. – № 85. – Ст. 2395.

Національна стратегія розвитку освіти в Україні 2012–2021 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>

Модернізація системи освіти в Україні в умовах сучасних глобалізаційних процесів [Електронний ресурс] / Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія : монографія / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького, В. Огневюка, С. Сисоєвої. – Київ: ТОВ Видав. підприємство “ЕДЕЛЬВЕЙС”, 2013 // Режим доступу: <http://epri.ts.zu.edu.ua/12700/1/2.pdf>

Методичні рекомендації щодо створення системи управління освітою об'єднаних територіальних громад [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua/pics/attachments/2016-02-22-1.pdf>

Мазур Т. В. Система управління освітою / Т. В. Мазур // Проблеми модернізації та систематизації законодавства про освіту України: тези доп. наук.-практ. конф., Київ, 27–28 трав. 2010 р. – Київ: Нора-друк, 2010. – С. 110–112.

Семеночко О. Г. Реформаторські процеси в управлінні освітою і наукою: загальнодержавний і регіональний аспекти / О. Г. Семеночко // Вісн. Акад. мит. служби України, 2010. – С. 116–121.

Лукіна Т. Міжнародні системи індикаторів якості освіти як основа для порівняльного аналізу державного управління освітою / Т. Лукіна // Вісн. Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. – 2003. – № 1. – С. 196–203.

Тема 20. Управління охороною здоров'я

Орієнтовний план

1. Зміст управління охороною здоров'я.
2. Система та структура органів управління охороною здоров'я.
3. Функції і компетенція органів управління охороною здоров'я.

У вступі обґрунтовується вибір теми з точки зору актуальності, стисло розкривається ступінь її вивчення, формулюється мета та завдання дослідження, визначається наукова новизна та практичне значення курсової роботи.

Основну частину роботи потрібно розпочинати з розкриття сутності, змісту та особливостей державного управління охороною здоров'я як однієї зі сфер управління соціально-культурного будівництва держави, обов'язково вказавши на особливе місце органів, що здійснюють управління в цій сфері. Слід зазначити, що охорона здоров'я – один з пріоритетних напрямів державної діяльності. Відповідно держава формує політику охорони здоров'я в Україні та забезпечує її реалізацію. Тому значне місце в курсовій роботі треба відвести дослідженню напрямів державної політики охорони здоров'я, адже вона спрямована на закріплення конституційних і законодавчих засад охорони здоров'я; визначенню її мети, головних завдань, принципів і пріоритетів; засад встановлення нормативів і обсягів бюджетного фінансування, створення системи відповідних кредитно-фінансових, податкових, митних та інших регуляторів; затвердження загальнодержавних програм охорони здоров'я.

Аналізуючи систему органів державної влади в галузі охорони здоров'я, слід окреслити порядок їх взаємовідносин, охарактеризувати правовий статус Міністерства охорони здоров'я України, а також санітарно-профілактичних, лікувально-профілактичних, фізкультурно-оздоровчих, санаторно-курортних, аптечних, науково-медичних та інших закладів охорони здоров'я.

Розкриваючи останнє питання, треба проаналізувати законодавство, що регулює діяльність органів управління охороною здоров'я, визначити основні завдання, функції та компетенцію цих органів.

У заключній частині необхідно: дати коротке резюме викладеного в курсовій роботі; зробити висновки стосовно розглянутої теми; викласти пропозиції щодо реформування і підвищення ефективності управління у сфері охорони здоров'я; окреслити напрямки вдосконалення роботи відповідних органів.

Список нормативно-правових актів та літератури

Деякі питання удосконалення системи охорони здоров'я: постанова Кабінету Міністрів України від 17.02.2010 р. № 208. // Офіц. вісн. України – 2010. – № 15. – Ст. 704.

Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1993. – № 4. – Ст. 19.

Положення про Міністерство охорони здоров'я України: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 25.03.2015 р. № 267 // Офіц. вісн. України. – 2015. – № 38. – Ст. 1141.

Основні концептуальні напрями реформування системи охорони здоров'я: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 17.02.2010 р. № 208 // Там само. – 2010. – № 15. – Ст. 704.

Адміністративне право: підручник / Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гарашук, В. В. Богущкий та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гарашука, В. В. Зуй. – Харків: Право, 2012. – С. 447–454.

Гладун З. Адміністративно-правові питання державного контролю у сфері охорони здоров'я / З. Гладун // Право України. – 2005. – № 5. – С. 25–28.

Гладун З. Адміністративно-правовий статус Міністерства охорони здоров'я України / З. Гладун // Право України. – 2006. – № 7. – С. 15–19.

Пліш Б. Державне управління охороною здоров'я в умовах реформування галузі: аналіз світового досвіду та шляхи використання в Україні / Б. Пліш, Л. Волошенко, В. Жук // Вісн. Укр. акад. держ. упр. при Президентіві України. – 2002. – № 1. – С. 161–168.

Сидоренко Т. Правові засади реформування галузі охорони здоров'я: стан, проблеми, перспективи розвитку / Т. Сидоренко, Л. Жуковина // Право України. – 2005. – № 12. – С. 95–97.

Тема 21. Управління культурою

Орієнтовний план

1. Культура як об'єкт публічного адміністрування і державного управління.
2. Функції та компетенція органів управління культурою.
3. Місцеве самоврядування в гуманітарно-культурній сфері.
4. Взаємодія державних органів та культурно-мистецької громадськості в реалізації державної культурної політики.

Виклад основної частини роботи доцільно розпочати із загальної характеристики культури як самостійної галузі соціально-культурного будівництва та сфери публічного адміністрування, використовуючи відповідні положення Закону України “Про культуру”, а також законів, що регулюють відносини за конкретними видами діяльності (бібліотечної, музейної справи тощо). Спираючись на нормативні положення, слід визначити основні засади державної політики та пріоритети у сфері культури, сформулювати права й обов'язки громадян, а також способи їх державної підтримки.

Висвітлення другого питання потребує аналізу діяльності органів, які здійснюють загальне керівництво у сфері культури (Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України), а також мають конкретні завдання щодо управління досліджуваною сферою. Завдання й функції,

форми й методи роботи останніх доцільно розглянути через повноваження, здійснювані Міністерством культури України, відповідними структурними підрозділами місцевих державних адміністрацій.

Аналізуючи управлінські функції органів місцевого самоврядування, необхідно зазначити, що вони разом із місцевими органами виконавчої влади несуть відповідальність за розвиток базової мережі організацій культури і мають відповідні власні (самоврядні) і делеговані повноваження.

Розкриваючи останнє питання, слід звернути увагу на форми взаємодії державних органів з професійними і творчими спілками, товариствами, фондами, асоціаціями, недержавними закладами культури, а також охарактеризувати правові засади взаємовідносин суб'єктів публічного адміністрування у сфері культури з інституціями громадянського суспільства.

Список нормативно-правових актів та літератури

Декларація принципів міжнародного культурного співробітництва від 04.11.1966 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_067

Декларація Ханчжоу. Обеспечить центральное место культуры в политике устойчивого развития [Електронний ресурс] // Принята в Ханчжоу, Китайская Народная Республика, 17 мая 2013 г. – Режим доступу: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/pdf/final_han_gzhou_declaration_russian.pdf

Європейська культурна конвенція 19.12.1954 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_213

Международная программа действий “Наше творческое многообразие”: документ Всемир. комиссии по культуре и развитию (Генеральная конф. ЮНЕСКО, октябрь 1995 г.) // Культурная политика в Европе: выбор стратегии и ориентиры: сб. материалов / сост: Е. И. Кузьмин, В. Р. Фирсов. – Москва: Либеря, 2002. – С. 18 – 34.

Про культуру: Закон України від 14.12.2010 р. № 2778-VI // Відом. Верхов. України. – 2011. – № 24. – Ст. 168 (з наступ. змін. та допов.)

Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280 // Там само. – 1997. – № 24. – Ст. 170.

Про бібліотеки і бібліотечну справу: Закон України від 27.01.1995 р. № 32/95 ВР в ред. від 16.03.2000 р. // Там само. – 2000. – № 23. – Ст. 177

Про музеї та музейну справу: Закон України від 29.06.1995 р. №249/95-ВР // Там само. – 1995. – № 25. – Ст. 191.

Про професійних творчих працівників та творчі спілки: Закон України від 17.10.1997 р. № 554/97-ВР // Там само. – 1997. – № 52. – Ст. 312.

Положення про Міністерство культури України : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 03.09.2014 р. № 495 // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 81. – Ст. 2285.

Адміністративне право: підручник / Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гарашук, В. В. Богущкий та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гарашука, В. В. Зуй. – 2-ге вид., перероб. та допов. – Харків: Право, 2012. – С. 455–471.

Задихайло О. А. Організація управління культурою в Україні (адміністративно-правовий аспект): автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.07. / О. А. Задихайло; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Харків, 2006. – 19 с.

Зуй В. В. Повноваження органів місцевого самоврядування в галузі культури / В. В. Зуй // Проблеми вдосконалення місцевого самоврядування: матеріали. наук.-практ. конф., Харків, 4–5 груд. 2001 р. / за ред. М. І. Панова. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 2002. – С. 202–204.

Ігнатченко І. Г. Закон України “Про культуру”: питання вдосконалення правового регулювання [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-4/11igvpr.pdf> / І. Г. Ігнатченко // Форум права. – 2011. – № 4. – С. 327-331.

Ігнатченко І. Г. Культурна безпека України в аспекті правової політики держави / І. Г. Ігнатченко // Адміністративне право сучасного етапу державотворення: стан та перспективи

розвитку (21 трав. 2016 р., м. Харків); зб. наук. пр. за матеріалами I Міжнар. наук.-практ. конф. – Харків: Плеяда, 2016. – 272 с. – С. 35–38.

Карлова В. В. Державна політика у сфері культури: сутність та особливості реалізації в сучасних умовах / В. В. Карлова – Київ : Акад. держ. упр. при Президентові України, 2003. – 180 с.

Курс адміністративного права України: підручник / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, В. Д. Сущенко та ін. – Київ: Юрінком Інтер, 2013. – С. 606–635.

Пережнюк Б. А. Організаційно-правове забезпечення реформаційних процесів в соціально-культурній (духовній) сфері сучасної України / Б. А. Пережнюк // Акт. проблеми політики : зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 41. – С. 183–191.

Якимець Ю. В. Публічне адміністрування сферою культури: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ю. В. Якимець; Нац. акад. внутр. справ – Київ, 2012. – 20 с.

Т е м а 22. Управління соціально-культурною сферою

О р і є н т о в н и й п л а н

1. Соціальний захист населення як складова соціальної політики держави.

2. Система та завдання органів державного управління у сфері соціального захисту населення.

3. Повноваження органів державного управління у сфері соціального захисту населення.

Розробку теми бажано починати з характеристики понять “соціальний захист населення” та “соціальна політика держави”, а також визначення їх змісту. Доцільно проаналізувати місце соціального захисту населення у системі засад соціальної держави й визначити основні напрямки соціальної політики в Україні в аспекті соціального захисту. Важливо

враховувати, що право громадян на соціальний захист є конституційним, отже, його забезпечення гарантується державою на вищому рівні.

Розглядаючи питання про систему та завдання органів державного управління у сфері соціального захисту населення, необхідно визначити систему органів державної влади, які залучені для забезпечення такого захисту, з'ясувати завдання і роль цих органів у практичному забезпеченні соціального захисту населення. Окремої уваги потребують функціональне завдання Пенсійного фонду України та сучасні проблеми його діяльності.

Необхідною складовою роботи має бути аналіз повноважень органів державного управління у сфері соціального захисту населення. При розгляді цього питання слід визначити компетенцію відповідних органів державної влади, з'ясувати порядок взаємовідносин між центральними і територіальними органами виконавчої влади щодо соціального захисту населення та можливість координації дій органів, які представляють різну відомчу систему.

У висновках роботи бажано навести свої міркування стосовно існуючих проблем або прогалин у вітчизняному законодавстві та запропонувати можливі шляхи їх вирішення.

Список нормативно-правових актів та література

Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 49–51. – Ст. 376.

Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності: Закон України від 23.09.1999 р. № 1105-XIV // Там само. – 1999. – № 46–47. – Ст. 403.

Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 р. № 1057-IV // Там само. – 2003. – № 47–48. – Ст. 372.

Про пенсійне забезпечення: Закон України від 05.11.1991 р. № 1788-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 3. – Ст. 10.

Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України: постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2015 р. № 423 // Офіц. вісн. України. – 2015. – № 51. – Ст. 1655.

Про затвердження Положення про Пенсійний фонд України: Указ Президента України від 23.07.2014 р. № 280 // Там само. – 2014. – № 60. – Ст. 1652.

Воробйова Н. Становлення і розвиток в Україні: право соціального захисту і медичне право / Н. Воробйова // Юрид. журн. – 2010. – № 6. – С. 66–70.

Герасименко С. Поширення статистичної інформації з метою підвищення ефективності управління соціально-економічним розвитком держави / С. Герасименко // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. – Серія: Економіка. – Київ: ВПЦ “Київський ун-т”, 2012. – Вип. 134. – С. 9–12.

Гуменюк І. Формування системи соціального захисту населення / І. Гуменюк // Право України. – 2007. – № 11. – С. 44–47.

Дубич К. В. Нормативно-правове забезпечення системи надання соціальних послуг населенню України / К. В. Дубич // Вісн. Акад. праці і соц. відносин Федерації профспілок України. – 2012. – 2012 р. № 1(5). – С. 12–20.

Куценко В. І. Соціальна сфера: реальність і контури майбутнього (питання теорії і практики): монографія / В. І. Куценко; за наук. ред. Б. М. Данилишина. – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2008. – 818 с.

Оксьом І. Форми і методи державного управління в соціальній сфері: організаційно-правовий аспект / І. Оксьом // Публічне право. – 2014. – № 4. – С. 56–64.

Право соціального забезпечення в Україні: підручник / за заг. ред.: С. М. Прилипка, О. М. Ярошенка. – Харків: ФІНН, 2009. – 434 с.

Право соціального забезпечення України: академічний курс: [підручник] / за ред. П. Д. Пилипенка. – 3-тє вид., перероб. і допов. – Київ: Ін Юре, 2010. – 504 с.

Сирота І. М. Право соціального забезпечення в Україні: підручник / І. М. Сирота. – 8-ме вид. – Харків: Одисей, 2010. – 408 с.

Тема 23. Управління обороною

Орієнтовний план

1. Сутність та зміст управління обороною.
2. Система та повноваження органів державної влади й органів місцевого самоврядування у сфері оборони.
3. Збройні сили України та інші військові формування, їх завдання в галузі оборони.
4. Права й обов'язки громадян України у сфері оборони.

Основну частину роботи потрібно починати з розкриття сутності, змісту та особливостей державного управління обороною як однієї зі сфер адміністративно-політичної діяльності держави, обов'язково вказавши на особливе місце оборони та органів, що здійснюють управління нею. Необхідно зупинитися на визначенні поняття “оборона” як об'єкті управління, її меті, зазначивши, що оборона не обмежується одним видом заходу щодо підготовки до захисту, а включає систему політичних, правових, організаційних, соціальних, військових, наукових, економічних, науково-технічних, інформаційних та інших заходів. Треба приділити увагу проблемам обороноздатності та правовим засадам управління зазначеною сферою. Окремо дослідити основні положення воєнної доктрини України, зокрема, про воєнні загрози безпеці держави, пріоритетні оборонні завдання; політичні та правові основи їх реалізації за певних загрозливих умов; військово-стратегічні, військово-економічні та військово-технічні основи тощо.

Аналізуючи систему органів державної влади та органів місцевого самоврядування в галузі оборони, слід звернути увагу на їх функції, завдання, повноваження, а також порядок їх взаємовідносин. Розкриття цього питання варто починати з аналізу повноважень Верховної Ради України, якій належить формування й проведення воєнної політики України та виключне законодавче регулювання питань сфери оборони та військового будівництва. Далі слід охарактеризувати повноваження Президента України, Ради Національної безпеки і оборони, Кабінету Міністрів України, Генерального штабу Збройних сил України, Міністерства оборони України та ін. Окрему увагу варто приділити територіальним органам управління обороною.

Розкриваючи питання про Збройні сили України, потрібно визначити їх місце в обороні територіальної цілісності та державного суверенітету України, проаналізувати їх основні завдання, охарактеризувати органи, які здійснюють загальне керівництво ними, розглянути способи комплектування Збройних сил України.

Питання участі громадян у сфері оборони потребує аналізу їх прав й обов'язків, з акцентом на військовому обов'язку та порядку проходження громадянами України військової служби.

У заключній частині курсової роботи необхідно дати: висновки, зроблені відповідно до поставлених завдань; пропозиції щодо реформування і підвищення ефективності управління сферою оборони; зазначити напрямки вдосконалення роботи відповідних органів.

Список нормативно-правових актів та літератури

Конституція України // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 72/1. – Ст. 2598.

Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 9. – Ст. 106 (з наступ. змін. та доп.).

Про Збройні сили України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1934-ХІІ (змін. та допов.) // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 9. – Ст. 108.

Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон від 24.03.1999 р. № 551-ХІV (змін. та допов.) // Там само. – 1999. – № 22. – Ст. 197.

Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998 р. № 183/98-ВР // Там само. – 1998. – № 35. – Ст. 237.

Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-ХІІ (змін. та допов.) // Там само. – 1992. – № 27. – Ст. 385.

Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року “Про нову редакцію Воєнної доктрини України”: Указ Президента України від 24.09.2015 р. № 555/2015 // Офіц. вісн. України. – 2015. – № 78. – Ст. 2592.

Про альтернативну (невійськову) службу: Закон України від 12.12.1991 р. № 1975-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 15. – Ст. 188.

Про порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав: Закон України від 02.03.2000 р. № 1518-ІІІ // Там само. – 2000. – № 19. – Ст. 144 (з наступ. змін. та допов.).

Положення про Генеральний штаб Збройних Сил України: Указ Президента України від 06.04.2011 р. № 406/2011 // Офіц. вісн. України. – 2011. – № 29. – Ст. 1240.

Про затвердження військово-адміністративного поділу території України: Указ Президента України від 05.02.2016 р. № 39/2016 // Там само. – 2016. – № 12. – Ст. 500.

Про затвердження Положення про Міністерство оборони України: постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 р. № 671 // Там само. – 2014. – № 97. – Ст. 2796.

Про затвердження Положення про військові комісаріати: постанова Кабінету Міністрів України від 03.06.2013 р. № 389 // Там само. – 2013. – № 42. – Ст. 1503.

Александров В. М. Управління військовою службою в

Україні / В. М. Александров // Держ. буд-во та місц. самоврядування. – Харків: Право, 2008. – Вип. 16. – С. 132–139.

Богданович В. Ю. Основи державного управління за забезпеченням обороноздатності України: теорія і практика / В. Ю. Богданович [та ін.]. – Львів: ЛІСВ, 2008. – 300 с.

Державне управління сектором безпеки і оборони: теорія, практика, стратегія / І. В. Романов [та ін.]; Нац. наук.-дослід. центр оборон. технологій і воєнної безпеки України. – Київ: [б.в.], 2007. – 218 с.

Кондик П. Правові аспекти реформування військових формувань та правоохоронних органів держави / П. Кондик // Юрид. журн. – 2010. – № 10. – С. 124 – 125.

Ліпкан В. Теоретична концепція Білої книги / В. Ліпкан // Підприємництво, госп-во і право. – 2010. – № 9. – С. 80 – 83.

Поляков С. Ю. Деякі аспекти регулювання військової служби в Україні / С. Ю. Поляков // Право і безпека. – 2010. – № 4. – С. 11 – 14.

Романченко І. С. Шляхи підвищення ефективності системи управління територіальною безпекою / І. С. Романченко, В. С. Фролов, В. В. Палій // Наука і оборона. – 2009. – № 4. – С. 6–12.

Сіцинська М. В. Демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і оборони України: монографія / М. В. Сіцинська; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ: НАДУ, 2014. – 363 с.

Слуговін В. Напрями вдосконалення системи державного управління Збройними силами України / В. Слуговін // Вісн. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – 2003. – № 1. – С. 258–264.

Управління оборонними ресурсами в Збройних силах України / В. Л. Шевченко [та ін.]; ред. В. Л. Шевченко; Нац. наук.-дослід. центр оборон. технологій і воєнної безпеки України. – Київ: [б.в.], 2002. – 84 с.

Тема 24. Управління національною безпекою

Орієнтовний план

1. Поняття та види національної безпеки України, принципи її забезпечення.
2. Система органів забезпечення національної безпеки України, їх завдання та функції.
3. Охорона державного кордону та державної таємниці.

При підготовці роботи за даною темою необхідно розкрити сутність та зміст державного управління у сфері національної та державної безпеки. Доцільно підкреслити їх тісний зв'язок та взаємозалежність. Робити це треба за допомогою аналізу системи та повноважень державних органів загальнополітичного управління безпекою. Слід пам'ятати, що національна безпека є однією зі складових системи управління національною безпекою.

Починати розкривати питання про управління в галузі національної безпеки необхідно з розгорнутої характеристики безпеки, її видів та структури, далі дати поняття національної безпеки та принципів її забезпечення.

Характеризуючи систему органів, що забезпечують національну безпеку України, слід звернути увагу на різноманітність суб'єктів, які входять в цю систему, на їх функції, завдання а також порядок їх взаємовідносин та повноважень. Зокрема, необхідно висвітлити конституційні повноваження Президента України у сфері національної безпеки, місце та роль Верховної Ради щодо здійснення парламентського контролю та компетенцію органів виконавчої та судової влади у цій сфері. Крім того, проаналізувати повноваження правоохоронних органів спеціальної компетенції, як-то: Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України, Управління державної охорони України, Державна прикордонна служба України та ін.

Висвітлення питання про охорону державного кордону повинно починатися з визначення того, що розуміється під державним кордоном та державною таємницею. Треба розкрити,

що таке режим державного кордону України та державної таємниці, окреслити систему органів, що займаються їх охороною та забезпеченням.

Реформування управління у сфері забезпечення національної безпеки оборони України є однією з нагальних потреб сьогодення, тому в роботі бажано звернути увагу на напрями його оптимізації. Не зайвими будуть і власні пропозиції щодо підвищення ефективності управління цією сферою та поліпшення роботи відповідних органів.

Список нормативно-правових актів та літератури

Конституція України // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 72/1. – Ст. 2598.

Про оборону: Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 9. – Ст. 106.

Про Збройні Сили України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1934-ХІІ // Там само. – 1992. – № 9. – Ст. 108.

Про загальний військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-ХІІ (змін. та допов.) // Там само. – 1992. – № 27. – Ст. 385.

Про альтернативну (невійськову) службу: Закон України від 12.12.1991 р. № 1975-ХІІ. (змін. та допов.) // Там само. – 1992. – № 15. – Ст. 188.

Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-ХІІ // Там само. – 1992. – № 15. – Ст. 190.

Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-ХІІ (змін. та допов.) // Там само. – 1992. – № 27. – Ст. 382.

Про державний кордон України: Закон України від 04.11.1991 р. № 1777-ХІІ // Там само. – 1992. – № 2. – Ст. 5.

Про Прикордонні війська України: Закон України від 04.11.1991 р. № 1779-ХІІ // Там само. – 1992. – № 2. – Ст. 7.

Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України

від 16.03.2000 р. № 1550-III // Відом. Верхов. Ради України. – 2000. – № 23. – Ст. 176.

Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI // Там само. – 2013. – № 34–35. – Ст. 458.

Про державну тасмницю: Закон України від 21.01.1994 р. / № 3855-XII (змін. та допов.) // Там само. – 1994. – № 16. – Ст. 93.

Про Раду національної безпеки та оборони України: Закон України від 05.03.1998 р. № 183/98-ВР // Там само. – 1998. – № 35. – Ст. 237.

Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII // Там само. – 2015. – № 28. – Ст. 250.

Адміністративне право: підручник / Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гаращук, В. В. Богуцький та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. – Харків: Право, 2012. – С. 519–528.

Ліпкан В. А. Національна безпека України: навч. посібник / В. А. Ліпкан. – Кондор, 2008. – 552 с.

Настюк В. Я. Адміністративно-правові режими у сфері національної безпеки та протидії тероризму: монографія / В. Я. Настюк. – Київ: НКЦ СБ України. – 2008. – 245 с.

Пономаренко Г. О. Управління у сфері забезпечення внутрішньої безпеки держави: адміністративно-правові засади: монографія / Г. О. Пономаренко. – Харків: Вид. ФО-П Вапнярчук Н. М., 2007. – 448 с.

Ситник Г. П. Національна безпека: теорія і практика: монографія / Г. П. Ситник, В. М. Холуйко, М. П. Вавринчук; за заг. ред. Г. П. Ситника. – Хмельницький; Київ: Кондор, 2007. – 616 с.

Пилипчук В. Г. Система і компетенція державних органів зі спеціальним статусом у сфері національної безпеки України: монографія / В. Г. Пилипчук, О. Г. Дзьобань, В. Я. Настюк. – Харків: Право, 2009. – 200 с.

Тема 25. Управління внутрішніми справами

Орієнтовний план

1. Сфера внутрішніх справ як об'єкт управління.
2. Міністерство внутрішніх справ України – центральний орган виконавчої влади у сфері управління внутрішніми справами.
3. Адміністративно-правові засади діяльності Національної поліції України.

У вступі обґрунтовується актуальність теми даної роботи, особлива увага звертається на значення реформування органів внутрішніх справ, перші здобутки та перспективи, зміни в управлінні сферою внутрішніх справ України.

У першому питанні з'ясовуються поняття “сфера внутрішніх справ” та “управління у сфері внутрішніх справ”. Спираючись на розуміння сфери внутрішніх справ як сукупності суспільних відносин, що складаються в процесі охорони прав та свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, навколишнього середовища, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ та організацій, а також суспільства і держави у цілому від злочинів та інших видів правопорушень, надається визначення поняття “управління у сфері внутрішніх справ” як одного з видів державного управління й акцентується увага на сфері внутрішніх справ як об'єкті управління.

Відповідь на друге питання базується на аналізі тексту Положення про Міністерство внутрішніх справ, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 878, та його науково-практичному коментарі, а також вивченні нормативно-правових актів та їх тлумаченні у фахових науково-практичних виданнях з теми дослідження.

При висвітленні третього питання слід продемонструвати не тільки знання необхідного теоретичного матеріалу з відповідних підручників, посібників, монографій, наукових статей та інших літературних джерел, але й, насамперед, достатньо

глибоке опанування чинного законодавства, зокрема Закону України “Про Національну поліцію” від 02.07.2015 р. № 580-VIII та інших нормативно-правових актів. Особливу увагу в роботі слід звернути на організацію поліцейської діяльності в Україні, а саме: структуру, функції та систему управління поліцейськими органами.

У висновках підсумовуються і коротко формулюються основні положення курсової роботи.

Враховуючи численність нормативно-правових актів, якими врегульовано управління в органах внутрішніх справ, а також їх зміни і доповнення, з метою оперативного доступу до них студентам і слухачам при написанні даної курсової роботи пропонується здійснювати їх пошук на таких Інтернет-сайтах: <http://www.zakon1.rada.gov.ua>, <http://www.mvs.gov.ua>, <https://www.ppu.gov.ua/uk/>, <http://www.dsns.gov.ua/>, <http://dmsu.gov.ua/ru>, <http://dpsu.gov.ua/>, <http://www.kmu.gov.ua/control/uk>.

Список нормативно-правових актів та літератури

Положення про Міністерство внутрішніх справ: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2015 р. № 878 // Офіц. вісн. України. – 2015. – № 89. – Ст. 43. – Ст. 2972. – код акта 79258/2015.

Про загальну структуру і чисельність Міністерства внутрішніх справ України: Закон України 10.01.2002 р. № 2925-III (із змін.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2925-14>

Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII // Офіц. вісн. України. – 2015. – № 63. – Ст. 33. – Ст. 2075. – код акта 78051/2015.

Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 р. № 876-VII // Там само. – 2014. – № 24. – Ст. 9. – Ст. 728. – код акта 71843/2014.

Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій: постанова Кабінету Міністрів України, Положення від 16.12.2015 р. № 1052. – [Електронний ре-

сурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-%D0%BF>

Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 р. № 661-IV. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/661-15>

Про затвердження Положення про відділ прикордонної служби Державної прикордонної служби України МВС України: наказ, положення від 15.04.2016 № 311. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0719-16>

Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України: постанова Кабінету Міністрів України, положення від 20.08.2014 р. № 360. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF>

Питання Державної міграційної служби України: Указ Президента України, положення від 06.04.2011 р. № 405/2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/405/2011>

Концептуальні підходи до реформування органів внутрішніх справ як складової правоохоронної системи та сектору безпеки і оборони України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/upload/przh_Meln_uk_militsiya_2015_8_5.pdf

Реформа системи органів внутрішніх справ: аналіз державних рішень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://icps.com.ua/assets/uploads/images/files/17_11_reforma_mvs_s.pdf

Гончарук Г. О. Правове регулювання діяльності Департаменту внутрішньої безпеки Національної поліції України. – [Електронний ресурс] / Г. О. Гончарук, І. М. Осика. – Режим доступу: http://police-reform.org/articles/pravove_regulyuvannya_diyalnosti_departamentu_vnutrishn_oyi_bezpeki_nacion_aln_oyi_p

Адміністративне право: підручник / Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гарашук, В. В. Богущкий та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гарашука, В. В. Зуй. – Харків: Право, 2010. – С. 505–525.

Організаційно-правові основи управління в органах

внутрішніх справ / О. Г. Фролова. – Харків: ФОП Лук’яненко, 2011. – 108 с.

Фролова О. Г. Організаційно-правові основи адміністративної діяльності органів внутрішніх справ. Управлінська неюрисдикційна діяльність ОВС з надання деяких адміністративних послуг / О. Г. Фролова. – Харків: ФіС, 2012. – 144 с.

Фролова О. Г. Організаційно-правові основи юрисдикційної адміністративно-проваджувальної та кримінально-процесуальної діяльності органів внутрішніх справ / О. Г. Фролова. – Харків: ФіС, 2012. – 143 с.

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції “Правові засади діяльності правоохоронних органів” (20 груд. 2014 р. Нац. юрид. універ. ім. Ярослава Мудрого). – Харків. –

Солнцева Х. В. Поняття “поліцейська діяльність” в Україні та США / Х. В. Солнцева // Право та інновації: наук.-практ. журн. – 2016. – Вип. № 1 (13).

Тема 26. Управління закордонними справами

Орієнтовний план

1. Сутність та зміст управління закордонними справами.
2. Правове забезпечення управління закордонними справами України.
3. Система органів управління закордонними справами України.
4. Дипломатичне представництво України за кордоном в системі управління закордонними справами.

У вступі обґрунтовується актуальність теми роботи. Окрему увагу необхідно приділити значенню управління закордонними справами на сучасному етапі розвитку України як демократичної та правової держави в умовах розширення та значної активізації її зовнішньополітичної діяльності.

Далі розкривається зміст понять “зовнішньополітична

діяльність” та “управління закордонними справами”. На основі аналізу положень Конституції України, Закону України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” від 01.07.2010 р. та інших нормативно-правових актів визначаються принципи та засади зовнішньої політики України. Базуючись на положеннях чинного законодавства та наукових джерелах з відповідної тематики, розкривається сутність, зміст та особливості управління закордонними справами як особливого виду управління адміністративно-політичною діяльністю держави.

Аналізуючи правове забезпечення управління закордонними справами в межах другого питання, необхідно визначити систему нормативно-правових актів, які закріплюють правові засади цього виду управлінської діяльності, коротко охарактеризувати їх зміст та значення. Окремо слід зупинитись на змісті міжнародних договорів України, що регулюють її міжнародні дипломатичні та консульські зносини.

Третє питання плану потребує окреслення системи органів управління закордонними справами, основних їх завдань, функцій та повноважень. При висвітленні цього матеріалу важливо продемонструвати не лише знання чинного законодавства, зокрема Закону України “Про дипломатичну службу” від 20.09.2001 р., Положення про Міністерство закордонних справ України від 30.03.2016 р., Положення про Представництво Міністерства закордонних справ України на території України від 25.07.2002 р., Консульського статуту України від 02.04.1994 р. та ін., а й глибоке опанування відповідного теоретичного матеріалу підручників, навчальних посібників, монографій, наукових статей та інших літературних джерел. При характеристиці основних напрямків діяльності Міністерства закордонних справ України особливу увагу слід звернути на такі його функції, як координаційна, регулятивна, правозахисна, а також функції із надання адміністративних послуг. На підставі аналізу нормативно-правових та наукових джерел бажано окреслити сучасні тенденції розвитку системи управління закордонними справами України.

Розкриваючи зміст четвертого питання, головну увагу необхідно приділити визначенню місця дипломатичного представ-

ництва України за кордоном в системі органів державного управління, характеристики його завдань, функцій та повноважень, форм управлінської діяльності та організаційної структури.

У висновках підсумовуються, узагальнюються та коротко формулюються основні положення курсової роботи.

Список нормативно-правових актів та літератури

Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI з наступ. змін. та допов. // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 55. – Ст. 1840.

Про дипломатичну службу: Закон України від 20.09.2001 р. № 2728-III з наступ. змін. та допов. // Там само. – 2001. – № 42. – Ст. 1881.

Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України: постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2016 р. № 281 // Там само. – 2016. – № 30. – Ст. 1195.

Положення про Представництво Міністерства закордонних справ України на території України: постанова Кабінету Міністрів України від 25.07.2001 р. № 1050 з наступ. змін. та допов. // Там само. – 2002. – № 30. – Ст. 1425.

Про Консульський статут України: Указ Президента України від 02.04.1994 р. № 127/94 з наступ. змін. та допов. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/127/94/print1443604956900499>

Положення про дипломатичне представництво України за кордоном: розпорядження Президента України від 22.10.1992 р. № 166/92-рп // Збір. законодавства України. – 2000. – Т. 5. – Ст. 5(РП)2.

Адміністративне право: підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, В. В. Богущький та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. – Харків: Право, 2010. – С. 543–561.

Гуменюк Б. І. Дипломатична служба: правове регулювання: навч. посіб. / Б. І. Гуменюк. – Київ: Либідь, 2007. – 224 с.

Камаса М. В. Особливості державного управління у сфері зовнішніх зносин України в сучасних умовах / М. В. Ка-

маса // Теорія та практика держ. упр. – Харків: Магістр, 2006. – Вип. 3 (15). – С. 62–67.

Федчишин С. А. Дипломатичне представництво України за кордоном: сучасні проблеми організації та правового забезпечення: монографія / С. А. Федчишин ; за заг. ред. Н. П. Матюхіної. – Харків: ФІНН, 2011. – 264 с.

Федчишин С. А. Система органів управління закордонними справами України (загальні підходи) / С. А. Федчишин // Вісн. Харків. нац. ун-ту внутріш. справ. – 2009. – Вип. 45. – С. 144–151.

Федчишин С. А. Деякі тенденції розвитку системи управління закордонними справами України / С. А. Федчишин // Правова доктрина – основа формування правової системи держави: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю Нац. акад. прав. наук України та обговоренню п'ятитомної монографії “Правова доктрина України” (м. Харків, 20–21 листоп. 2013 р.). – Харків: Право, 2013. – С. 341–344.

Ярмак Х. П. Управління адміністративно-політичною діяльністю: навч. посіб. / Х. П. Ярмак ; за заг. ред. О. О. Погрібного. – Одеса: Юрид. літ., 2004. – С. 79–95.

Т е м а 27. Управління юстицією

О р і є н т о в н и й п л а н

1. Суть та зміст управління в галузі юстиції.
2. Органи управління юстицією та основні напрямки їх діяльності.
3. Реєстрація актів цивільного стану.
4. Організація нотаріальної служби.

Розкриваючи перше питання, необхідно передусім висвітлити суть та зміст управління юстицією, відзначити особливості управління цим державним інститутом, головнішими з яких є багатооб'єктність та різноманітність форм і методів, що застосовуються органами юстиції.

При викладенні другого питання слід розкрити повно-

важення органів управління юстицією, їх функції та правову основу діяльності. Говорячи про правовий статус органів юстиції, особливу увагу звертаємо на завдання, функції та права Міністерства юстиції України як головного органу в системі центральних органів виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної правової політики. Характеризуючи основні напрями діяльності органів управління юстицією, слід окремо прокоментувати розширення їх компетенції за рахунок нових видів діяльності, таких, наприклад, як організація виконання рішень судів та інших.

Третє питання потребує висвітлення різноманітності органів, яким відповідно до законодавства дозволено реєструвати акти цивільного стану, а також аналізувати компетенції цих органів.

З'ясовуючи питання організації нотаріальної служби, доцільно порівняти обсяг повноважень державних і приватних нотаріусів. Важливо дослідити компетенцію органів юстиції щодо забезпечення належного рівня професійної підготовки осіб, які займаються нотаріальною діяльністю.

У заключній частині роботи бажано викласти власну точку зору щодо подальшого вдосконалення системи органів юстиції та їх ролі в розбудові правової держави.

Список нормативно-правових актів та літератури

Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України 05. 07. 2012 р. № 5076 // Юрид. вісн. України. – 2012. – № 34. – С. 2.

Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-ХІІ // Там само. – 1993. – № 39. – Ст. 383 (з наступ. змін. та допов.).

Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 р. № 2398-VІ // Там само. – 2010. – № 38. – Ст. 509.

Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Закон України від 05.07.2016 р. № 1403-VІІІ // Голос України від 05.07.2016. – № 122–123.

Положення про Міністерство юстиції: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 р. № 222 // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 54. – Ст. 1455.

Положення про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 08.06.2006 р. № 10338/0/14-08/13. № 11/2008 // Там само. – 2006. – № 50. – Ст. 3374.

Положення про Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласні, Київське та Севастопольське міські управління юстиції: затв. наказом М-ва юстиції України від 23.06.2011 р. // Там само. – 2011. – № 49. – Ст. 1984.

Положення про районні, районні в містах, міські (міст обласного значення) управління юстиції: затв. наказом М-ва юстиції України від 23.06.2011 р. № 1707/5 // Там само. – 2011. – № 249. – Ст. 1984.

Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: затв. наказом М-ва юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5 // Там само. – 2012. – № 17. – Ст. 632.

Адміністративне право: підручник / Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гаращук, В. В. Богуцький та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. – Харків: Право, 2012. – С. 594–603.

Бондаренко К. Реформування галузі юстиції на сучасному етапі розвитку Української держави / К. Бондаренко // Підприємництво, госп-во і право : наук.-практ. госп.-прав. журн. – 2016. – № 1. – С. 92–97.

Ільєва Н. В. Основні напрямки розвитку правового регулювання нотаріальної діяльності в Україні / Н. В. Ільєва // Юрист України. – 2011. – № 3. – С. 27–32.

Олефіренко С. В. Громадські ради при Головних управліннях юстиції як засіб взаємозв'язку з громадськістю / С. В. Олефіренко // Вісн. Нац. акад. держ. упр. при Президентів України. – 2014. – № 3. – С. 124–130

Стадник Г. В. ДВС: новий статус та законодавчі новації. / Г. В. Стадник // Бюл. М-ва юстиції України. 2011. – № 3. – С. 5–9.

Предместніков О. Повноваження Міністерства юстиції України у сфері державної правової політики: нормотворчість і правова експертиза / О. Предместніков // Підприємництво, госп-во і право : наук.-практ. госп.-прав. журн. – 2016. – № 4. – С. 56–61.

Чижмарь К. І. Реформування системи нотаріату / К. І. Чижмарь // Бюл. М-ва юстиції України. 2011. – № 1. – С. 126–130.

Чумак О. О. Переконавання та примус як методи роботи Державної виконавчої служби України / О. О. Чумак // Митна справа. – № 1(79). – 2012. – Ч. 2. – Кн. 2. – С. 373–378.

Шкробець Є. Ф. Адміністративно-правовий статус адвокатури України на сучасному етапі розвитку / Є. Ф. Шкробець // Право і безпека. – 2015. – № 2. – С. 8–13.

Шрамко Ю. Правова допомога: питання класифікації форм / Ю. Шрамко // Право України. – 2015. – № 7. – С. 163–168.

Т е м а 28. Державне управління інформаційними ресурсами

О р і є н т о в н и й п л а н

1. Поняття та складники інформаційних ресурсів у державному управлінні. Електронні інформаційні ресурси.
2. Організаційно-правові засади управління інформаційними ресурсами.
3. Система і компетенція органів управління інформаційними ресурсами. Електронне урядування. Електронні послуги.
4. Адміністративно-правові режими обігу інформації та проблеми забезпечення безпеки інформаційних ресурсів.
5. Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері інформаційних ресурсів.

У роботі насамперед необхідно розкрити поняття та складники інформаційних ресурсів у державному управлінні,

визначити учасників інформаційних правовідносин та їх адміністративно-правовий статус.

При розгляді організаційно-правових засад управління інформаційними ресурсами треба виходити з того, що в Україні діє розвинена законодавча база в цій царині, що актуалізує питання її кодифікації.

Аналізуючи систему та компетенцію органів управління інформаційними ресурсами, слід зробити акцент на розмаїтті владних суб'єктів у цій сфері, їх функціональній спрямованості та компетенцію. На особливу увагу заслуговує розкриття етапів запровадження в Україні електронного урядування, надання електронних послуг та вивчення сучасного світового досвіду.

Досліджуючи адміністративно-правові режими обігу інформації, аналізуємо положення Законів України “Про доступ до публічної інформації”, “Про захист персональних даних”, “Про звернення громадян”, Основ законодавства про охорону здоров'я тощо, щоб визначити порядок обігу відповідної інформації та мету обмеження обігу її окремих видів. Вирішальне значення у цьому аспекті мають питання організаційно-правових засад забезпечення безпеки інформаційних ресурсів.

Встановлення адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері інформаційних ресурсів є однією із гарантій реалізації права на інформацію у державному управлінні, тому доцільно охарактеризувати засади такої відповідальності і складати окремих правопорушень. Важливо навести результати судової практики розгляду справ такої категорії.

У висновках необхідно викласти власні міркування з проблемних питань управління інформаційними ресурсами.

Список нормативно-правових актів та літератури

Конституція України // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 72/1. – Ст. 2598.

Про інформацію : Закон України від 02.10.92 р. № 2657-ХП // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 12. – Ст. 86.

Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-У1 // Відом. Верхов. Ради України. – 2010. – № 34. – Ст. 481.

Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 р. № 2939 // Там само. – 2011. – № 32. – Ст. 314.

Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 р. № 3855-ХП // Там само. – 1994. – № 16. – Ст. 93.

Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-У1 // Там само. – 2010. – № 34. – Ст. 481.

Про електронний цифровий підпис : Закон України від 22.5.2003 р. // Там само. – 2003. – № 36. – Ст. 276.

Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 р. // Там само. – 2003. – № 36. – Ст. 275.

Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : Закон України від 05.04.94 р. № 80/94-ВР // Там само. – 1994. – № 31. – Ст. 286.

Про обов'язковий примірник документів : Закон України від 09.04.1994 р. № 595-Х1У // Там само. – 1994. – № 22–23. – Ст. 199.

Про Національну програму інформатизації [Електронний ресурс]: у ред. Закону від 02.12.2012 р. – Режим доступу: zakon 4.rada.gov.ua /laws/show/74/98.

Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні [Електронний ресурс]: схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.05.13 р. № 386-р. – Режим доступу: zakon 3.rada.gov.ua /laws/show/386–2013.

Про затвердження Типового порядку здійснення електронного документообігу в органах виконавчої влади : постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2004 р. № 1453 // Офіц. вісн. України. – 2004. – № 44. – Ст. 2895.

Про затвердження Порядку акредитації центру сертифікації ключів : постанова Кабінету Міністрів України від 13.07.2004 р. № 903 // Там само. – 2004. – № 28. – Ст. 1884.

Про затвердження Правил забезпечення захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-комунікаційних системах : постанова Кабінету Міністрів України від 29.03.2006 р. // Там само. – 2006. – № 13. – Ст. 878.

Директива 1999/93/ЄС Європейського парламенту та

Ради від 13.12. 1999 р. про систему електронних підписів, що застосовуються в межах Співтовариства // Офіц. журнал L013,19/01/2000.-с.0012-0020.

Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні [Електронний ресурс]: розпорядження Кабінету Міністрів України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80#№8>

Про затвердження плану заходів щодо створення Єдиного державного порталу адміністративних послуг [Електронний ресурс]: розпорядження Кабінету Міністрів України від 11.09.2013 р. № 718-р. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80#№8>

Про схвалення Концепції створення та функціонування інформаційної системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів [Електронний ресурс]: розпорядження Кабінету Міністрів України від 05.09.2012 р. № 634-р. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80#№8>

Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку електронного урядування в Україні [Електронний ресурс]: розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.09.2011 р. № 1014-р. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80#№8>

Про затвердження плану заходів з виконання завдань, передбачених Законом України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки [Електронний ресурс]: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.08.2007 р. № 653-р. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80#№8>

Про затвердження Концепції формування системи національних електронних інформаційних ресурсів [Електронний ресурс]: розпорядження Кабінету Міністрів України від 05.05.2003 р. № 259-р. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80#№8>

Положення про Державне агентство з питань електронного урядування України : постанова Кабінету Міністрів України від 1.10.2014 р. № 492 // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 80. – Ст. 2269.

Положення про електронну взаємодію державних елек-

тронних інформаційних ресурсів : постанова Кабінету Міністрів України від 08.09.2016 р. № 606 // Уряд. кур'єр. – 2016 р. – 14 верес.

Абраменко Ю. Ю. Зарубіжний досвід е-урядування та проблеми його імплементації в Україні [Електронний ресурс] / Ю. Ю. Абраменко, І. А. Чикаренко // Публічне адміністрування: теорія та практика: електрон. зб. наук. пр. – Вип. 2(2). – 2009. – Режим доступу: <http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2009-02/09ayuypiu.pdf>

Архипова Є. О. Інформаційна безпека: соціально-філософський вимір : дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03 / Є. О. Архипова; НТУУ «КПІ». – Київ, 2012. – 215 с.

Сучасний стан, проблеми і перспективи розвитку в Україні електронних адміністративних послуг: аналіт. зап. [Електронний ресурс] / вик.: А. О. Серенок, Т. І. Олійник // Нац. ін-т стратег. дослідж. при Президентові України, 2014. – 72 с. – Режим доступу: <http://www.№iss.gov.ua/articles/1716/>

Сіленко А. Електронна Україна [Електронний ресурс] / А. Сіленко // Політ. менеджмент. – 2003. – № 3. – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=17&c=151>.

Гонюкова Л. В. Основні напрями співпраці влади та громади і необхідні для цього умови [Електронний ресурс] / Л. В. Гонюкова // Державне управління: удосконалення та розвиток. – № 3. – 2015. – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=819>

United Nations E-Government Survey 2014 E-Government For The future We Want. United Nations. New York, 2014. 284 p.

Битяк Ю. П. Державне управління інформаційними ресурсами (інформаційною сферою) / Ю. П. Битяк, О. Б. Червякова // Правова система України : історія, стан та перспективи : у 5 т. – Харків: Право, 2008. – Т. 2 : Конституційні засади правової системи України і проблеми її вдосконалення / за заг. ред. Ю. П. Битяка. – С. 342–365.

Державна інформаційна політика : навч. посіб. / В. Б. Дзюндзюк, О. І. Крюков, В. А. Ландсман та ін.; за заг. ред. В. Б. Дзюндзюка. – Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2012. – 344 с.

Юдін О. К. Інформаційна безпека держави : навч. посіб. / О. К. Юдін, В. М. Богуш. – Харків: Консум, 2005. – 576 с.

Дубов Д. В. Основи електронного урядування : навч. посіб. / Д. В. Дубов, С. В. Дубова. – Київ: Центр навч. літ., 2006. – 176 с.

Цимбалюк В. С. Інформаційне право (основи теорії і практики): монографія / В. С. Цимбалюк. – Київ: Освіта України, 2010. – 388 с.

Кормич Б. А. Інформаційне право: підручник / Б. А. Кормич. – Харків: БУРУН і К, 2011. – 334 с.

Науково-практичний коментар до Закону “Про доступ до публічної інформації” [Електронний ресурс] / за заг. ред. Д. Котляра. – Київ: Відродження, USAID. – 2012. – 335 с. – Режим доступу : [//www.president.gov.ua/storage/j-file-storage/00/01/28/7dd/95590f891f51d636939b9dd0ca914328/8344/pdf](http://www.president.gov.ua/storage/j-file-storage/00/01/28/7dd/95590f891f51d636939b9dd0ca914328/8344/pdf)

Коломієць Т. О. Адаптація інформаційного законодавства України до вимог ЄС як складова сучасного вітчизняного правотворчого процесу : монографія / Т. О. Коломоєць, С. В. Грищак. – Дніпропетровськ, НГУ. – 2013. – 164 с.

Кохановська О. В. Правове регулювання у сфері інформаційних відносин : монографія / О. В. Кохановська. – Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2001. – 212 с.

Архипова Є. О. Електронне урядування як форма організації державного управління / Є. О. Архипова // Державне управління: удосконалення та розвиток. – Електронне фахове видання. – 2015. – № 5.

Електронне урядування : підручник / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка. – Київ: Нац. Акад. держ. упр. при Президенті України. – 2014. – 352 с.

Ткаченко В. Принципы информационного законодательства : настоящее время и перспективы развития // *Leges vitae*. – jule. – 2016. – С. 123–127.

Ромашенко В. Правовое регулирование информационного общества: деятельность Европейского Союза / В. Ромашенко // *Leges vitae*. – octombrie. – 2016. – С. 103–108.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Рекомендації щодо підготовки та оформлення курсових робіт

Додаток № 1
до Положення про порядок
підготовки, подання, обліку, захисту
та зберігання курсових робіт

1. Робота над курсовим проектом складається з таких етапів.

1.1. Підготовчий етап:

* добір літератури з теми, визначення необхідних нормативно-правових та інших юридичних актів, матеріалів практики і джерел їх отримання;

* складання на основі ознайомлення з цими матеріалами завдання на курсову роботу (орієнтовного плану роботи) та узгодження його з керівником.

1.2. Основний етап дослідження:

* ретельне вивчення рекомендованої і додаткової літератури, з'ясування змісту основних категорій та понять, пов'язаних із темою, аналіз стану наукової розробки питань теми, зіставлення висловлених у літературі наукових поглядів, вироблення свого ставлення до них, формування аргументованих уявлень з основних питань теми;

* аналіз чинного законодавства і узагальнення матеріалів юридичної практики;

* формування попередніх висновків по роботі, спрямованих на вироблення нових положень теоретичного та прикладного характеру.

З усіх питань, які виникають у процесі виконання курсової роботи, студентові слід консультиватися із науковим керівником.

1.3. Написання роботи. Згідно з планом у тексті потрібно послідовно розкрити основні питання теми. При цьому особлива увага повинна бути приділена формулюванню відповідних

державно-правових понять, розкриттю й обґрунтуванню важливих якостей, специфічних закономірностей, принципів вивчення державно-правових явищ, тенденцій їх розвитку. У роботі слід висвітлити наявні в юридичній літературі погляди на проблематику теми. Студент повинен висловити своє ставлення до таких поглядів (або ж запропонувати власну точку зору).

2. Курсова робота повинна мати таку структуру:

- титульний аркуш,
- зміст,
- вступ,
- основний текст (поділяється на два чи більше розділів),
- висновки,
- список використаної літератури.

2.1. У змісті роботи дається перелік всіх її структурних елементів (вступ, розділи основного тексту з їх назвами, висновки, список використаної літератури) та вказуються сторінки курсової роботи, на яких починаються відповідні структурні елементи.

2.2. У вступі курсової роботи (писати його рекомендується вже після підготовки чорнового варіанта її основної частини) розкриваються значення й актуальність обраної теми, коротко характеризується стан її розробки у літературі, зазначаються предмет, мета наукового дослідження.

2.3. У розділах основного змісту курсової роботи мають безпосередньо використовуватися й висвітлюватися: Конституція України, міжнародно-правові акти, чинне вітчизняне законодавство, матеріали практики застосування права, тлумачення права, правового виховання та іншої юридичної практики (відповідно до теми роботи). У певних випадках може бути необхідним також використання законодавства і юридичної практики інших держав. Посилання на джерела цих матеріалів необхідно давати у сносках за офіційними виданнями законодавства, опублікованими матеріалами або ж за архівами відповідних органів чи організацій, а також за даними мережі Internet.

Підрядкові сноски на ці джерела, а також на літературу подаються за єдиними стандартизованими правилами бібліографічного опису. Сноски можуть бути наскрізні (подаються у

тексті у квадратних дужках із зазначенням номера джерела у списку використаних джерел та номера сторінки; у цьому випадку список використаних джерел повинен складатися за принципом послідовності згадування їх у тексті) або посторінкові (здійснюються в кінці кожної сторінки із зазначенням імені автора, назви джерела, видавництва та відповідної сторінки; список використаних джерел формується в алфавітному порядку). Студент повинен самостійно логічно, аргументовано і грамотно розкрити питання теми.

Назви розділів роботи та інших структурних елементів основного тексту мають точно відповідати складеному плану. Цитати, посилання на літературу, законодавство та інші матеріали слід зіставляти з текстами оригінальних джерел.

2.4. У висновках повинні бути чітко й лаконічно сформульовані основні результати, до яких студент прийшов при виконанні курсової роботи.

2.5. Список використаної літератури відображає ступінь дослідженості студентом даної проблеми.

Основними елементами опису літератури є:

а) для книг: прізвище та ініціали автора, назва твору, місце випуску, назва видавництва, рік випуску, кількість сторінок;

б) для журнальних статей: прізвище та ініціали автора (авторів), основний заголовок статті, назва журналу, рік, номер (том, випуск), сторінки, на яких вміщена стаття.

При алфавітному розташуванні література групується послідовно за алфавітом: прізвищ авторів і заголовків книг і статей (по-різному в українському, російському та латинському алфавітах). Роботи автора, які написані разом із співавтором, – за алфавітом першого прізвища співавторів.

Роботи авторів-однофамільців – за алфавітом ініціалів.

Зразок титульного аркуша курсової роботи

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

_____ (повна назва кафедри)

КУРСОВА РОБОТА

з _____
на тему: _____

Студента (ки) _____ курсу _____ групи
Інституту (факультету) _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник _____

(посада, вчене звання, науковий ступінь,
прізвище та ініціали)

ОЦІНКА: Національна шкала _____

Кількість балів: _____ **Оцінка:** *ECTS* _____

Члени комісії: _____

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

Харків – 20 __ рік

**Витяг з положення
про порядок підготовки, подання, обліку, захисту
та зберігання курсових робіт від 14.02.2013 р.**

5.3. Підсумкова оцінка з написання та захисту курсової роботи для студентів денної форми навчання складається із суми балів, виставлених рецензентом при оцінюванні змісту курсової роботи та отриманих за результатами захисту роботи. У разі отримання студентом під час захисту 25 балів, бали, отримані за результатами рецензування, до підсумкової оцінки не додаються.

Підсумкова оцінка у балах переводиться у чотирибальну шкалу та оцінку за шкалою ECTS відповідно до наведеної таблиці.

Кількість балів за курсову роботу за шкалою ECTS	Відповідні рівні чотирибальної (державної) шкали успішності	Шкала ECTS
90-100	ВІДМІННО	A
80-89	ДОБРЕ	B
75-79		C
70-74		D
60-69	ЗАДОВІЛЬНО	E
20-59	НЕЗАДОВІЛЬНО	FX
0-19		F

5.7. У випадку, коли захист курсової роботи оцінено на “незадовільно”, студенту надається двотижневий строк для її доопрацювання.

ЗМІСТ

Загальні положення.....	3
Тематика курсових робіт та методичні рекомендації до їх виконання..	5
Тема 1. Державне управління і виконавча влада.....	5
Тема 2. Адміністративне право як галузь права.....	7
Тема 3. Джерела адміністративного права.....	9
Тема 4. Адміністративно-правовий статус органів виконавчої влади.....	14
Тема 5. Державна служба	16
Тема 6. Громадяни – суб'єкти адміністративного права.....	20
Тема 7. Форми державного управління	22
Тема 8. Адміністративний примус у державному управлінні.....	25
Тема 9. Адміністративна відповідальність.....	28
Тема 10. Адміністративний процес.....	31
Тема 11. Проведення у справах про адміністративні правопорушення.....	33
Тема 12. Контроль та нагляд у державному управлінні.....	36
Тема 13. Державні інспекції в Україні.....	40
Тема 14. Адміністративна юстиція та адміністративне судочинство в Україні.....	43
Тема 15. Адміністративно-правові режими.....	45
Тема 16. Організаційно-правові засади управління комунікаціями.....	48
Тема 17. Управління використанням і охороною природних ресурсів.....	50
Тема 18. Організація управління митною справою.....	53
Тема 19. Управління освітою і наукою.....	56
Тема 20. Управління охороною здоров'я	59
Тема 21. Управління культурою.....	61
Тема 22. Управління соціально-культурною сферою.....	64
Тема 23. Управління обороною.....	67
Тема 24. Управління національною безпекою.....	71
Тема 25. Управління внутрішніми справами.....	74
Тема 26. Управління закордонними справами.....	77

Тема 27. Управління юстицією.....	80
Тема 28. Державне управління інформаційними ресурсами... 83	
Додатки.....	89
Додаток 1. Рекомендації щодо підготовки та оформлення курсних робіт.....	89
Додаток 2. Зразок титульного аркуша курсової роботи.....	92
Додаток 3. Витяг з Положення про порядок підготовки, подання, обліку, захисту та зберігання курсових робіт від 14.02.2013 р.....	93

Навчальне видання

ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ З АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

**та методичні рекомендації до їх виконання
для студентів II курсу денних факультетів
першого (бакалаврського) рівня
галузь знань 08 “Право”
спеціальності 081 “Право”**

У к л а д а ч і: БИТЯК Юрій Прокопович,
ГАРАЩУК Володимир Миколайович,
НАСТЮК Василь Якович,
АЛЕКСАНДРОВ В'ячеслав Михайлович,
БАЛАКАРСЬКА Ірина Миколаївна,
БОГУЦЬКИЙ Володимир Володимирович,
БОЙКО Ірина Володимирівна,
ЗЕЛІНСЬКА Яна Сергіївна,
ЗИМА Олександр Тарасович,
ЗУЙ Валентина Василівна,
ІГНАТЧЕНКО Ірина Георгіївна,
КОВАЛЕНКО Лариса Павлівна,
КОВТУН Марина Сергіївна,
КОМПАНІЄЦЬ Ігор Миколайович,
ЛУЧЕНКО Дмитро Валентинович,
МАРТИНОВСЬКИЙ Володимир Володимирович,
МАРЧЕНКО Олена Олександрівна,
МАТЮХІНА Наталія Петрівна,
ПИСАРЕНКО Надія Борисівна,
РЯБЧЕНКО Ярослава Степанівна,
СОЛНЦЕВА Христина Володимирівна,
СОЛОВЙОВА Ольга Миколаївна,
СПАСЕНКО Вікторія Олександрівна,
СЬОМІНА Валентина Анатоліївна,
ЧЕРВЯКОВА Олена Борисівна,
ФЕДЧИШИН Сергій Анатолійович,
ШАПОВАЛ Роман Володимирович,
ШУЛЬГА Марія Герасимівна

Відповідальний за випуск *В. М. Гаращук*

Редактор *О. І. Борисенко*

Комп'ютерна верстка *Л. П. Лавриненко*